खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता गुरुयोजना

(WASH Master Plan)

(२०७६/७७ – २०८०/८१)

खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति

नौकुण्ड गाउँपालिका, रसुवा, बागमती प्रदेश

२०७६

बिषय सूची

१. परिचय १

१.१ पृष्ठभूमि र औचित्य १

१.२ उद्देश्य २

२.३ तयारी विधी एवं प्रक्रिया ३

२.४ सिमितता ४

२. गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय ५

३. गाउँपालिकाको सामाजिक–आर्थिक पार्श्वचित्र ७

३.१ अवस्थिति तथा पहुँच ७

३.२ जनसांख्यिक बिबरण ७

३.२.१ वडागत जनसंख्या ७

३.२.२ उमेर समूह अनुसारको जनसंख्या ७

३.२.३ जातिगत बिबरण ८

३.३ भू–उपयोगको विवरण ८

३.४. आर्थिक स्थिति ९

३.५. भौतिक पूर्वाधार १०

३.६. सामाजिक पूर्वाधार १०

३.६.१ स्वास्थ्य सेवा १०

३.६.२ शिक्षा ११

३.७ संक्षिप्त सांस्कृतिक बिबरण ११

३.८ संस्थागत अवस्था ११

३.९ स्थानीय जनशक्तिको विवरण १२

४. खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको विद्यमान स्थिति १३

४.१ बिद्यमान जलश्रोतहरुको विश्लेषण १३

४.१.१ जलश्रोतको बर्तमान अवस्था तथा घनत्व १३

४.१.२ जलश्रोतको किसिम र बर्तमान अवस्था १३

४.२ खानेपानीको अवस्था १४

४.२.१ घरायसी खानेपानीको अवस्था १४

४.२.१.१ सुधारिएको खानेपानी प्रणालीको पहुँच र अवस्था १४

४.२.१.२ आयोजनाहरुको प्रबिधि अनुसार बर्गीकरण १५

४.२.१.३ आयोजनाहरुको सञ्चालन स्थिति १५

४.२.१.४ आयोजनाहरुको संस्थागत अवस्था १७

४.२.१.५ आयोजनाहरुको मर्मत सम्भारको अवस्था १९

४.२.२ संस्थागत (बिद्यालय/स्वास्थ्य संस्था) खानेपानीको अवस्था.. २०

४.३. सरसफाइ तथा स्वच्छता २०

४.३.१. घरायसी सरसफाइ २०

४.३.२. संस्थागत सरसफाइ २१

४.३.२.१ बिद्यालय सरसफाइ २१

४.३.२.२ बिद्यालयहरुमा निर्मित चर्पीहरुमा सुविधाको आधारमा चर्पीको अवस्था.. २१

४.३.२.३ स्वास्थ्य संस्थाको चर्पीको तथा अन्य सुबिधाको अवस्था.. २२

४.३.२.४ बिद्यालय चर्पीमा महिनावारी स्वच्छता सम्बन्धी सुबिधाको अवस्था २२

४.३.३ स्वच्छता सम्बन्धी बिद्यमान अवस्था (FGD) को सारांश.. २३

४.४ खुला दिसामुक्त क्षेत्रको अवस्था २५

५. खानेपानीको पहुँचबिहिन जनसंख्या तथा संकटासन्नता बिश्लेषण.. २६

६. खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजनाहरुको प्राथमिकीकरण.. २७

७. सरोकारवालाको भूमिका.. २९

७.१ गाउँपालिकास्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति (RM-WASH-CC) २९

७.१.१ सदस्यहरु तथा भूमिकाहरु २९

७.२ वडास्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति (W-WASH-CC).. ३०

७.२.१ सदस्यहरु तथा भूमिकाहरु ३०

८. कार्य योजना.. ३२

८.१ नयाँ खानेपानी आयोजनाहरु.. ३२

८.२ सामान्य मर्मत गर्नुपर्ने खानेपानी आयोजनाहरु ३२

८.३ ठूलो खाले मर्मत गर्नुपर्ने खानेपानी आयोजनाहरु.. ३३

८.४ पूनःर्स्थापना गर्नुपर्ने खानेपानी आयोजनाहरु.. ३३

८.५ पूनःर्निर्माण गर्नुपर्ने खानेपानी आयोजनाहरु ३४

८.६ बिद्यालयमा खानेपानी आयोजनाहरु.. ३५

८.७ क्षमता अभिबृद्धि योजना.. ३५

८.८ खुदिमु (ODF) दीगोपनाको योजना ३५

८.९ सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना ३६

९. कार्यक्रम र बजेट.. ३७

१०. पञ्चबर्षिय बार्षिक बजेट ३८

११. गुरुयोजना अनुमोदन, कार्यान्वयन, अनुगमन र अद्यावधिक ३९

११.१. गुरुयोजनाको अनुमोदन र पैरबी ३९

११.२. गुरुयोजनाको कार्यान्वयन ३९

११.३. गुरुयोजनाको अनुगमन ४०

११.४. गुरुयोजनाको समीक्षा र अद्यावधिक ४०

१२. चुनौती र अवसर ४१

१२.१ चुनौतीहरु ४१

१२.२ अवसरहरु ४१

१३. निश्कर्ष र आगामी कदम ४३

१४. अनुसूची ४५

तालिकाहरु

तालिका १ : गाँउपालिकाको गठन र समावेश साविक गाविसहरु ६
तालिका २ : नौकुण्ड गाउँपालिकाको जनसांख्यिक विबरण ७
तालिका ३ : उमेर समूहको आधारमा जनसंख्याको विवरण ८
तालिका ४ : नौकुण्ड गाउँपालिकाको जातिगत बिबरण ८
तालिका ५ : भू-उपयोगको विबरण ९
तालिका ६ : मुख्य पेशा सम्बन्धी विवरण ९
तालिका ७ : वडागत विपन्नता स्तरीकरणको बिबरण १०
तालिका ८ : वडागत रुपमा शैक्षिक संस्थाको तहगत विवरण ११
तालिका ९ : जलश्रोतको बर्तमान अवस्था तथा पानीको बहाव १३
तालिका १० : जलश्रोतको किसिम र बर्तमान अवस्था १४
तालिका ११ : बिद्यमान सुधारिएको खानेपानी प्रणालीको पहुँचको अवस्था १४
तालिका १२ : खानेपानी आयोजनाहरुको प्रबिधि अनुसार बर्गीकरण १५
तालिका १३ : खानेपानी आयोजनाहरुको सञ्चालन स्थिति १५
तालिका १४ : खानेपानी आयोजनाहरुको सञ्चालन स्थिति १६
तालिका १५ : खानेपानी आयोजनाहरुको मर्मत/पुनःर्स्थापना/पूनर्निर्माणको स्थिति १६
तालिका १६ : बिद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुको संस्थागत अवस्था (समिति दर्ता र महिला सदस्य) १७
तालिका १७ : बिद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुको संस्थागत अवस्था (समिति बैठक र भवन) १७
तालिका १८ : बिद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुको संस्थागत अवस्था (बैंक खाता र आयब्यय) १८
तालिका १९ : बिद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुको संस्थागत अवस्था (नबिकरण र लेखापरिक्षण) १८
तालिका २० : बिद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुको मर्मत सम्भारको अवस्था (कोष र कार्यकर्ता) १९
तालिका २१ : बिद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुको मर्मत सम्भारको अवस्था (पारिश्रमिक र जगेडा औजार) १९
तालिका २२ : संस्थागत खानेपानी आयोजनाहरुको अवस्था २०
तालिका २३ : घरायसी चर्पी निर्माणको अवस्था २०
तालिका २४ : बिद्यालय चर्पी निर्माणको अवस्था २१
तालिका २५ : बिद्यालय चर्पीमा छात्र र छात्राको चर्पीको अवस्था २१
तालिका २६ : स्वास्थ्य संस्थाको चर्पीको तथा अन्य सुबिधाको अवस्था २२
तालिका २७ : संकटासन्न जनसंख्याको बिबरण २६
तालिका २८ : संकटासन्न जनसंख्याको बिबरण (जातिगत) २६
तालिका २९ : बिद्यमान आयोजनाहरुको संकटासन्नताको अवस्था र प्राथमिकताक्रम २७
तालिका ३० : आयोजनाको बिद्यमान अवस्था र लाभान्वित घरधुरी र जनसख्याको बिबरण २८

चित्रहरु

चित्र नं. १ : रसुवा जिल्लाको नक्शा ५
चित्र नं. २ : नौकुण्ड गाउँपालिकाको नक्शा ५
चित्र नं. ३ : जनसांख्यिक विबरण ७
चित्र नं. ४ : जातिगत विबरण ८
चित्र नं. ५ : भू-उपयोगको विबरण ९

१. परिचय

१.१ पृष्ठभूमि र औचित्य

नेपालको संविधान २०७२ ले आधारभूत स्तरको खानेपानी र सरसफाइ सुविधालाई नागरिकको आधारभूत अधिकारको रुपमा प्रत्याभूत गरेको छ । हाल नेपालको संविधान २०७२ अन्तर्गत तीनै तहको निर्वाचन पश्चात स्थानीय सरकार समेत गठन भई संघीयता कार्यान्वयन भई सकेको स्थिति छ । नेपालको संविधानले खानेपानी तथा सरसफाइको पहुँचको हकलाई मौलिक हकको रुपमा अभिलेखित गरेको तथा नेपालको संविधानले तीनै तहको एकल तथा साझा अधिकारको रुपमा खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा रहने व्यवस्था गरेको छ । सबै नागरिकलाई खानेपानी तथा सरसफाइ सुविधाको सुनिश्तता प्रदान गर्नु यस क्षेत्रको प्रमुख दायित्व हो । हालका दिनमा सरसफाइको दायरा फराकिलो भइ प्रतिष्ठा, स्वास्थ्य, विकास निर्माण, जनजीविका, सामाजिक सशक्तिकरण र समृद्धिको आधार स्तम्भको रुपमा विस्तारित भई खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छतालाई राष्ट्रिय विकासको अभिन्न अंगको रुपमा स्विकार्न थालिएको छ ।

एकिकृत जलश्रोत व्यबस्थापनका डब्लिन सिद्धान्तको प्रतिपादनको लगतै पश्चात संयुक्त राष्ट्र संघले खानेपानी तथा सरसफाइमा पहुँचलाई आधारभूत मानव अधिकारको रूपमा घोषणा गरेको थियो । यद्दपि, यसलाई पानीको लागि शुल्क तिर्नु पर्दैन भनी अर्थ्याउनु हुँदैन, तर यस अबस्थामा आधारभूत आवश्यकता पुर्तिका लागि आपूर्ति गरिने पानीको मूल्य आर्थिक रुपमा बहन गर्न सक्ने हुनु पर्दछ । नेपालको संबिधानले पनि यस अवधारणालाई आत्मसात गरेको छ ।

नेपाल पक्ष राष्ट्र रहेको दीगो विकास लक्ष्य २०३० को दीगो विकास लक्ष्य–६ ले “सबैका लागि सरसफाइ तथा स्वच्छ खानेपानीको उपलब्धता र दीगो व्यवस्थापनको प्रत्याभूति गर्ने” उद्देश्य लिएको छ । यसका साथै नेपाल सरकारको आर्थिक बर्ष २०७६/०७७ को नीति तथा कार्यक्रमले आगामी बर्षभित्र ९२ प्रतिशत नागरिकलाई आधारभूत स्तरको खानेपानी सेवा उपलब्ध गराउने, शतप्रतिशत नागरिकलाई आधारभूत स्तरको सरसफाइ सुविधा उपलब्ध गराउने तथा खानेपानी सेवाको गुणस्तर अभिबृद्धि गर्दै जाने लक्ष्य राखेको छ । सोही अनुरुप नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषदको मिति २०७६/०२/१० को निर्णय अनुसार स्थानीय तहबाट कार्यान्वयनमा ल्याईने खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजनाहरुको संशोधित बर्गीकरण निम्न अनुसार छन् :

- ❖ आधारभूत खानेपानी आयोजना,
- ❖ तराई मधेशमा ५ हजार, पहाडमा ३ हजार र हिमालमा ५ सय सम्मको जनसंख्यालाई खानेपानी सेवा पुऱ्याउने आयोजना,
- ❖ खानेपानीको वितरण तथा अनुगमन,
- ❖ सरसफाइ सम्बन्धी जनचेतना अभिबृद्धि,
- ❖ ग्रामिण खानेपानी तथा सरसफाइ र फोहरमैला व्यवस्थापन

आधारभूत खानेपानी तथा सरसफाइ सम्पूर्ण नागरिकको न्युनतम आवश्यकता र अधिकारको रुपमा स्विकार गर्दै नेपाल सरकारले तय गरेको सन् २०१९ सम्ममा सम्पूर्ण नेपालीलाई आधारभूत खानेपानी र सरसफाइ सुबिधामा पहुँच पुऱ्याउने राष्ट्रिय लक्ष्य तथा दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्ने सन्दर्भमा समुदायले सहभागितात्मक रुपमा तर्जुमा गरेको योजनाले मात्र समुदायका वास्तविक आवश्यकताको पहिचान गर्न सक्दछ र खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको क्षेत्रमा गरिने बाह्य सहयोग वास्तविक आवश्यकता भएको वर्गमा पर्दछ, जसले स्थानीय सरकारको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता

योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने क्षमतालाई अभिबृद्धि गरी नेपाल सरकारको लक्ष्य पुरा गर्न सहयोग गर्दछ ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को परिच्छेद-३ अन्तर्गत गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको काम, कर्तव्य र अधिकारहरु अनुसार खानेपानी योजनाको तर्जुमा, कार्यान्वयन, नियमन, महसुल निर्धारण तथा स्वास्थ्य र सरसफाई तथा पोषण सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड निर्माणको साथै सो को कार्यान्वयन र नियमन गर्ने आदि रहेका छन् । यस अनुसार स्थानीय निकायहरु खानेपानी र सरसफाइ सेवाका लागि पूर्ण रुपमा उत्तरदायी छन् ।

नौकुण्ड गाउँपालिकामा २०७२ को महाभूकम्पबाट धेरै प्रभावित क्षेत्रहरूमध्ये खानेपानी तथा सरसफाइ पनि एक प्रमुख क्षेत्र हो । भूकम्प पश्चात् विद्यमान विभिन्न खानेपानी आयोजनाहरूमा क्षति पुगे जसले गर्दा खानेपानी आपूर्ति प्रणाली अबरुद्ध हुन गयो । कैयौं घरहरुसंगै घरायसी शौचालयहरुमा पनि क्षति पुगे । यी विभिन्न समस्याहरू पश्चात् सरकारी तथा राष्ट्रिय/अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्था तथा निजी क्षेत्र र समुदायबाट समेत खानेपानी आपूर्ति प्रणाली सुचारु गर्न क्षतिग्रस्त खानेपानी संरचनाहरूको मर्मत संभार, पुनर्स्थापना तथा पुनर्निर्माणका लागि काम भएका छन् । तैपनि सम्पूर्ण क्षतिग्रस्त खानेपानी आयोजनाहरू पूर्ण रुपमा सामान्य अवस्थामा आउन अझै बाँकि नै छन् । अन्तमा सम्पूर्ण जनताहरुलाई संविधान प्रदत्त र नेपाल सरकारको लक्ष्य अनुरुप आधारभूत स्वच्छ खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सेवा उपलब्ध गराउने जिम्मेवारी अन्तर्गत **"पूर्णिमा : भूकम्प पश्चातको पुनःर्लाभमा वेलायती सहयोग नियोगको सहयोग"** तथा यसका बिषयगत क्षेत्रहरु **"Build Back Better (BBB)"** तथा **"Leave No-One Behind (LNOB)"** अनुरुप सञ्चालित भूकम्पबाट अधिक प्रभावित चार जिल्लाका गाउँपालिकाहरुमध्ये नौकुण्ड गाउँपालिकाको लागि यो गुरुयोजनाको निर्माण गरिएको हो ।

१.२ उद्देश्य

गाउँपालिकास्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता गुरुयोजनाको उद्देश्य संविधान प्रदत्त नेपाल सरकारको लक्ष्य तथा संयुक्त राष्ट्र संघको दीगो विकास लक्ष्य अनुरुप स्थानीय स्तरमा सम्पूर्ण जनताहरुलाई स्वच्छ र सुरक्षित खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी सेवा र सुविधा प्रदान गर्ने आधारशिला तयार गर्नु हो । यस गुरुयोजनाको आधारमा आफ्नो समुदायभित्र र समुदाय-समुदायका बीचमा जलश्रोतको सही उपयोग, समानुपातिक वितरण/बाँडफाँड मार्फत दीगो रुपमा खानेपानी तथा सरसफाइको सवालमा सवै प्रकारका आवश्यकताहरु पुरा गर्न सुनिश्चितता प्रदान हुनुको साथै उक्त स्रोतहरुको औचित्यपूर्ण, समतामूलक र दीगो एकिकृत योजना निर्माण गर्न सहयोग पुग्दछ ।

गाउँपालिकास्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता गुरुयोजनाका अन्य उद्देश्यहरु निम्न वमोजिम रहेका छन् :

- गाउँपालिकाभित्रका विद्यमान खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छतासंग सम्वन्धित तथ्याँकहरु संकलन गरी अध्यावधिक गर्ने र सो को आधारमा आवश्यक कार्यक्रम र क्रियाकलापहरुको पहिचान र प्राथमिकताक्रम निर्धारण गर्ने,
- कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि लागत-सहभागिताको प्रक्रियाको आधारमा संस्थागत र वित्तीय व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्ने,
- सहभागितामूलक योजना प्रक्रियाका माध्यमबाट समतामुलक, समावेशीकरण र दीगोपना सुनिश्चित गरी गरिब, पिछडिएका र अन्य वञ्चित समुहहरुको खानेपानी, सरसफाइ र अन्य स्वस्थकर बानी व्यवहारको लागि आवश्यक सुविधाहरुमा पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।

❖ यस गुरुयोजनालाई अन्तर–सम्बन्धित विषयको रुपमा अन्य विकासका योजनाहरुमा पनि समावेश गर्ने तथा यसको सफलतापूर्वक कार्यान्वयन गर्न अन्य आवश्यक उपायहरु समेत अबलम्बन गर्ने ।

२.३ तयारी विधी एवं प्रक्रिया

नौकुण्ड गाउँपालिकाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता गुरुयोजना तयारीको लागि तपशिल बमोजिमको ३ तहमा बिभाजन गरिएको थियो :

(क) **पूर्व तयारी चरण** : यस अन्तर्गत तपसिलका क्रियाकलापहरु सम्पन्न गरिएका थिए :

- डेस्क अध्ययन तथा प्रश्नावली तयारी
- कार्यदल गठन
- गाउँपालिका स्तरीय कार्यशाला गोष्ठी सञ्चालन
- समन्वय समिति गठन

(ख) **स्थलगत सर्भेक्षण** : यस अन्तर्गत तपसिलका क्रियाकलापहरु सम्पन्न गरिएका थिए :

- स्थलगत तथ्याँक संकलन
- पूर्व सम्भाब्यता अध्ययन
- तथ्याँक बिश्लेषण
- प्राथमिकता निर्धारणको लागि गाउँपालिका स्तरीय कार्यशाला

(ग) **गुरुयोजना तयारी** : यस अन्तर्गत तपसिलका क्रियाकलापहरु सम्पन्न गरिएका थिए :

- गुरुयोजनाको मस्यौदा तयारी
- मस्यौदा गुरुयोजनाको छलफल र अनुमोदनार्थ गाउँपालिका स्तरीय कार्यशाला
- अन्तिम गुरुयोजनाको तयारी

खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता गुरुयोजना तयारी तपशिल बमोजिम संक्षेपीकरण गर्न सकिन्छ :

चरण ८	**अन्तिम गरुयोजनाको तयारी**
चरण ७	**मस्यौदा गुरुयोजनाको छलफल र अनुमोदनार्थ गाउँपालिका स्तरीय कार्यशाला**
चरण ६	**गुरुयोजनाको मस्यौदा तयारी**
चरण ५	**प्राथमिकता निर्धारणको लागि गाउँपालिका स्तरीय कार्यशाला**
चरण ४	**तथ्यांक बिश्लेषण**
चरण ३	**फिल्ड सर्भेक्षण तथा तथ्यांक संकलन**
चरण २	**गाउँपालिका स्तरीय कार्यशाला**
चरण १	**डेस्क अध्ययन/प्रारम्भिक प्रतिवेदन तयारी**

२.४ सिमितता

यस खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता गुरुयोजना गाउँपालिकाको विकासको निम्ति पूर्णरुपमा सहयोगी रहेपनि यसका आफ्ना केही सीमितताहरु रहनेछन् । यस गुरुयोजनाको स्वामित्व, कार्यान्वयन तथा अनुगमनका लागि नौकुण्ड गाउँपालिकाको जिम्मेवारी हो । यस गुरुयोजनाको आधारमा कतिपय आयोजनाहरु सहज तरिकाले कार्यान्वयनमा ल्याउने सकिने हुन्छन् भने कतिपय आयोजनाहरु आर्थिक स्रोत, मानवीय स्रोत र अन्य प्राविधिक कठिनाईका कारणले कार्यान्वयन गर्न कठिन हुन सक्छ । संभावित सिमितताहरुलाई मध्यनजर राख्दै खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी बानी व्यवहार परिवर्तनमा सकारात्मक रुपमा सफलता हासिल गर्नका लागि गाउँपालिका, सरोकारवाला संघसंस्थाहरु सबैसँग सम्बन्ध, समन्वय र सहकार्य गर्दै स्थानीय स्रोत साधन पहिचान र परिचालन गर्न सकेमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको क्षेत्रको दीगो विकासमा सहयोग पुग्नेछ र सिमितताहरुलाई न्यून गर्न सकिने हुन्छ । गुरुयोजनाको कार्यान्वयन गाउँपालिकाले गर्ने हुंदा यसको आर्थिक, प्राबिधिक र अन्य क्षमतालाई समेत बिचार गरी यस गुरुयोजनाले ठूला र बृहत आयोजना भन्दा स्थानीय आवश्यकता अनुसारको साना खालका आयोजनाहरुमा ध्यान केन्द्रित गर्नु मनासिव हुन्छ ।

२. गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय

नेपालको संविधान २०७२ तथा संघीय संरचना अनुसार ७ प्रदेश मध्ये बागमती प्रदेश अन्तर्गत रहेको रसुवा जिल्लामा ५ वटा गाउँपालिका सहितको स्थानीय तहको व्यवस्था गरिएको छ । रसुवा जिल्लाको माथिल्लो भेगमा रहेका नौकुण्ड तथा गोसाईंकुण्ड लगायत अन्य कुण्डहरु प्राकृतिक, साँस्कृतिक, र धार्मिक दृष्टिकोणले ज्यादै प्रचलित कुण्डहरु हुन् । यिनै कुण्डहरुमध्येको एक कुण्डको नाम नौकुण्ड रहेको र यसै कुण्डको नामबाट नौकुण्ड गाउँपालिका नामकरण भएको हो । नौकुण्ड गाउँपालिका रसुवा जिल्लाको पश्चिम दक्षिणी भेगमा अवस्थित छ । यस गाउँपालिकाको जम्मा क्षेत्रफल १२६.९९ बर्ग किलोमिटर रहेको छ । यस गाउँपालिकाको पूर्वमा गोसाईकुण्ड गाउँपालिका, पश्चिममा कालिका गाउँपालिका, उत्तरमा गोसाईकुण्ड गाउँपालिका तथा दक्षिणमा नुवाकोट जिल्ला रहेको छ ।

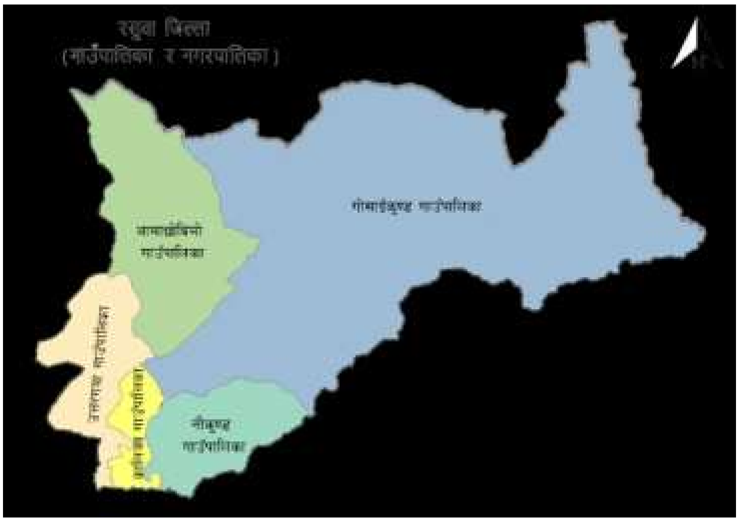

चित्र नं. १ : रसुवा जिल्लाको नक्शा

यस गाउँपालिकामा प्राकृतिक सुन्दरताले भरिएका स्थलहरु जस्तैः २ नं. वडामा रहेको एक्लेकुण्ड, साततारे हिमाल, नुवाकोट र रसुवाको सिमानामा पर्ने रघुचुली हिमाल अत्यन्तै प्रशिद्ध छन् । तर यस्ता प्राकृतिक स्थलहरुको थप अध्ययन र प्रवर्द्धन हुन नसक्दा यी स्थलहरु ओझेलमा पर्दै गएका छन् । त्यसैगरी यो गाउँपालिकाले लाङटाङ राष्ट्रिय निकुञ्जको धेरै भाग ओगटेको छ । लोपोन्मुख वन्यजन्तुहरु जस्तैः रेडपण्डा, हिम चितुवा र जडिबुटीहरुः पाँचऔंले, निर्मासी, जटामसी, भुत्केस, चिराइतो, सतुवा, वन लसुन आदि यस गाउँपालिकाका विषेशता हुन् । यस गाउँपालिकामा विभिन्न किसिमका जडिवुटीहरु समेत उपलब्धता रहेकोले ती जडिवुटीहरुको संकलन तथा प्रशोधनको ठुलो सम्भावना बोकेको छ । वडा नं १ मा रहेको जुरेढुङ्गा पनि यस गाउँपालिकाको एक महत्वपुर्ण स्थान हो, जहाँबाट काठमाडौंको मनोरम दृश्य देख्न सकिन्छ । यस गाउँपालिकामा बर्षौं पुराना गुम्बाहरु थुप्रै रहेका छन् । साविकको भोर्ले गा.वि.सको वडा नं २ देखि ५ र ७, यार्सा र सरमथली गा.वि.स.का सबै वडा मिलेर नौकुण्ड गाउँपालिका गठन भएको हो । पूनर्संरचना भएको यस गाउँपालिकामा गाभिएका साविकका गाविसहरुको विवरण र हालको वडा विवरण देहाय बमोजिम रहेको छ । हाल यस गाउँपालिकाको कार्यालय हालको वडा नं. ३ स्थित पारच्याङ्गमा (साबिक समरथली गाबिस) रहेको छ । यस गाउँपालिकामा समाहित भएका साविकको गाविसहरुबाट बनेका वडाहरू तथा नयाँ संरचना

चित्र नं. २ : नौकुण्ड गाउँपालिकाको नक्शा

अनुसार कायम भएका वडाहरू तथा ती वडाहरू रहेको स्थान सम्बन्धी विवरण देहायको तालिकामा दिइएको छ :

तालिका १ : गाँउपालिकाको गठन र समावेश साविक गाविसहरु

हालको वडा	समावेश भएका साविक गाविसहरु	साविक वडा	वडा कार्यालय रहेको स्थान	कैफियत
१	यार्सा	५–८	लाङ्गबु	
२	यार्सा	१–४	यार्सा	
३	सरमथली	६–९	पारच्याङ्ग	
४	सरमथली	१–५	सरमथली	
५	भोर्ले	४, ५, ७	भोर्ले	
६	भोर्ले यार्सा	२, ३ ९	सेरसुङ्ग	
जम्मा				

स्रोत: जि.स.स., रसुवा

३. गाउँपालिकाको सामाजिक–आर्थिक पार्श्वचित्र

३.१ अवस्थिति तथा पहुँच

नौकुण्ड गाउँपालिका रसुवा जिल्लाको पश्चिम दक्षिणी भेगमा अवस्थित छ । यस गाउँपालिकाको पूर्वमा गोसाईकुण्ड गाउँपालिका, पश्चिममा कालिका गाउँपालिका, उत्तरमा गोसाईकुण्ड गाउँपालिका तथा दक्षिणमा नुवाकोट जिल्लाको सूर्यगढी गाउँपालिका रहेको छ । यस गाउँपालिकाको बजार क्षेत्रहरु पारच्याङ्ग, लाङ्बु, यार्सा, भोर्ले, सेरसुङ हुन् । तर यहाँका स्थानीयहरु धेरैजसो सामान किनमेलका लागि कालिका गाउँपालिकामा अवस्थित कालिकास्थान र नुवाकोटको विदुर बजारमा जाने गर्दछन् । यस गाउँपालिकाको मुख्य सडक भनेको लोकिल (स्याउबारीदेखि यार्सासम्म), लहरेपौवा (भोर्ले देखि पारच्याङ्गसम्म), सरमथली (नुवाकोट विदुरदेखि सरमथलीसम्म) हुन् । यी सडकहरु सबैमा सहज रुपमा यातायातका साधनहरु पाउन भने निकै कठिन छ । विदुरदेखि सरमथलीसम्म थोरै संख्यामा सार्वजनिक यातायातका साधनहरु संचालनमा रहेका छन् र अन्य सडकहरुमा विशेषत निजी यातायातका साधनहरु चल्ने गरेका छन् । गाउँपालिकाको कार्यालयबाट जिल्ला सदरमुकाम धुन्चे करिब २५ कि.मि. को दुरीमा रहेको छ । यातायातको साधन प्रयोग गर्दा गाउँपालिकाको कार्यालयबाट धुन्चे पुग्न करिब ३ घण्टा ३० मिनेट समय लाग्दछ । निर्माण सामग्रीहरु जिल्ला सदरमुकाम धुन्चे र नुवाकोटको विदुर बजारबाट खरिद गरिन्छ ।

३.२ जनसांख्यिक बिबरण

३.२.१ वडागत जनसंख्या

नौकुण्ड गाउँपालिकाको बर्तमान अवस्थामा कुल घरसंख्या २९१८ तथा कूल जनसंख्या १४७४२ रहेको छ । यसमध्ये महिला ७२८३ (४९.४०%) तथा पुरुष ७४५९ (५०.६०%) रहेको छ । यस गाउँपालिकाको ६ वटा वडाहरुमध्ये सबैभन्दा बढी जनसंख्या वडा नं ५ मा ३१८२ रहेको छ भने सबैभन्दा कम वडा नं २ मा १४७६ रहेको छ ।

तालिका २ : नौकुण्ड गाउँपालिकाको जनसांख्यिक विवरण

वडा नं.	घरसंख्या	जनसंख्या		
		महिला	पुरुष	कूल
१	४९७	१२६९	१२७४	२५४३
२	२९८	७१९	७५७	१४७६
३	४७४	११०४	१०४२	२१४६
४	४९९	१२७४	१३६२	२६३६
५	६०९	१५९४	१५८८	३१८२
६	५४१	१३२३	१४३६	२७५९
कूल	**२९१८**	**७२८३**	**७४५९**	**१४७४२**

श्रोत: नौकुण्ड गाउँपालिकाको वेबसाईट

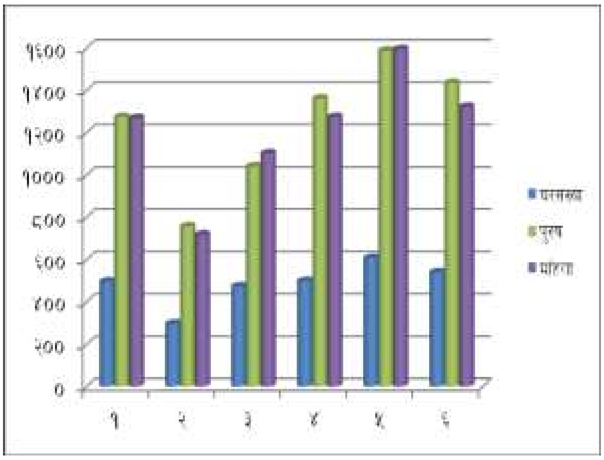

चित्र नं. ३ : जनसांख्यिक बिबरण

३.२.२ उमेर समूह अनुसारको जनसंख्या

यस गाउँपालिकाको कूल जनसंख्यालाई निम्न अनुसारको ८ वटा उमेर समूह अनुसार अध्ययन गरिएको छ । यस अनुसार ५–१४ वर्षको उमेर समूहमा सबैभन्दा बढी जनसंख्या ३८०५ (२५.८१%) रहेको देखिन्छ । त्यसपछि क्रमशः १५–२४ तथा २५–३४ वर्षको उमेर समूहमा बढी जनसंख्या रहेका छन्, जुन

समूहमा २७३६ (१८.५६%) र १९४६ (१३.२०%) जनसंख्या छन् । उमेर समूह वढ्दै जाँदा जनसङ्ख्याको प्रतिशत पनि कम हुँदै गएको यस क्षेत्रमा सत्तरी वर्ष भन्दा माथिल्लो उमेर समूहमा सबै भन्दा कम जनसंख्या ६४९ (४.४१%) रहेको छ । यस सम्बन्धी वडागत विवरण देहाय बमोजिमको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ३ : उमेर समूहको आधारमा जनसंख्याको विवरण

उमेर समूह	वडा १	वडा २	वडा ३	वडा ४	वडा ५	वडा ६	जम्मा	प्रतिशत
५ बर्ष भन्दा कम	२१५	१२५	१८१	२२३	२६९	२३३	१२४६	८.४५
५-१४	६५६	३८१	५५४	६८०	८२१	७१२	३८०५	२५.८१
१५-२४	४७२	२७४	३९८	४८९	५९१	५१२	२७३६	१८.५६
२५-३४	३३६	१९५	२८३	३४८	४२०	३६४	१९४६	१३.२
३५-४४	२९८	१७३	२५१	३०८	३७२	३२३	१७२५	११.७
४५-५४	२३७	१३८	२००	२४६	२९७	२५७	१३७४	९.३२
५५-६९	२१७	१२६	१८३	२२५	२७२	२३६	१२६०	८.५५
७० भन्दा माथि	११२	६५	९५	११६	१४०	१२२	६४९	४.४१
जम्मा	**२५४३**	**१४७६**	**२१४६**	**२६३६**	**३१८२**	**२७५९**	**१४७४२**	**१००**
प्रतिशत	**१७.२५**	**१०.०१**	**१४.५६**	**१७.८८**	**२१.५८**	**१८.७२**	**१००**	

श्रोत: नौकुण्ड गाउँपालिका

३.२.३ जातिगत बिबरण

जनसंख्याको जातिय संरचना अनुसार यस गाउँपालिकामा ७८.७० प्रतिशत जनजाति भएको पाइन्छ । अधिकांश: तामाङ्ग तथा अन्य जनजातिहरुमा नेवार, घले, गुरुङ, शेर्पा, सुनुवार, ह्योल्मो, थारु तथा मगर जातिको बसोवास रहेको छ । यस बाहेक ब्राह्मण, क्षेत्री, दलित तथा अन्य जनसंख्या रहेका छन् । यस सम्बन्धी थप विवरण देहायअनुसार रहेको छ ।

तालिका ४ : नौकुण्ड गाउँपालिकाको जातिगत बिबरण

सि. न.	जातिगत बिबरण	जनसंख्या (२०७६)	%
१	जनजाति	११,६०१	७८.७०
२	ब्राह्मण	२,२२२	१५.०७
३	क्षेत्री	३६९	२.५०
४	दलित	४३४	२.९४
५	अन्य	११६	०.७९
	कुल	**१४,७४२**	**१००**

श्रोत: नौकुण्ड गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण, २०७६

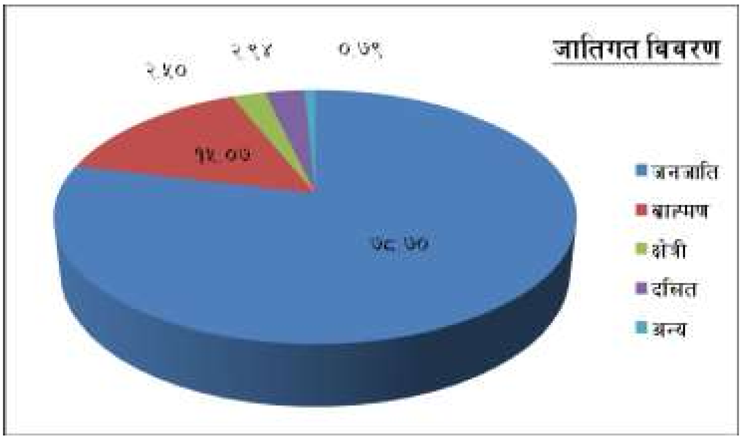

चित्र नं. ४ : जातिगत विबरण

३.३ भू–उपयोगको विवरण

भू-सूचना प्रणालीको आधारमा यस गाउँपालिकामा ५ डिग्री सम्मको भिरालोपनाले १.१९ प्रतिशत क्षेत्रफल ओगटेको छ भने सबै भन्दा धेरै ३० देखि ४५ डिग्रीसम्मको भिरालोपनाले जम्मा भू-धरातलको ४४.८६ प्रतिशत क्षेत्रफल ओगटेको छ । यस गाउँपालिकाको अधिकांश भाग पहाडी भुगोलले ओगटेको

छ, जसका कारण कृषियोग्य जमिन तुलनात्मक रुपमा कम छ । तर केही क्षेत्र यस्ता पनि छन्, जहाँ जमिन ज्यादै उर्वर र कृषियोग्य छन् । ठूलो स्याफ्रू र सानो भार्खु कृषियोग्य क्षेत्रहरु मध्येमा पर्दछन् । यस गाउँपालिकाको सबै भन्दा धेरै क्षेत्र बनजंगलले ढाकेको छ जसमा लाङटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज पनि पर्दछ । भू-सूचना प्रणालीको आधारमा यस गाउँपालिकामा कुल क्षेत्रफलको ३२.६७ प्रतिशत भूभाग बन जंगलले ढाकेको छ भने सबै भन्दा कम चट्टानले ०.३२ प्रतिशत भूभाग ओगटेको छ । यस सम्बन्धी थप विवरण देहायको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका ५ : भू-उपयोगको विबरण

क्र.स.	भू-उपयोग	क्षेत्रफल (ब.कि.मी)	प्रतिशत
१	बन जगंलले ढाकेको जमिन	३८.०१	३२.६७
२	कृषि योग्य जमिन	३०.५६	२६.२६
३	पानीले ढाकेको भाग	०	०
४	चट्टानको भाग	०.३७	०.३२
५	अन्य	४७.४२	४०.७५
	जम्मा	११६.३६	१००.००

स्रोतः स्थलरुप नक्सा, नापी विभाग

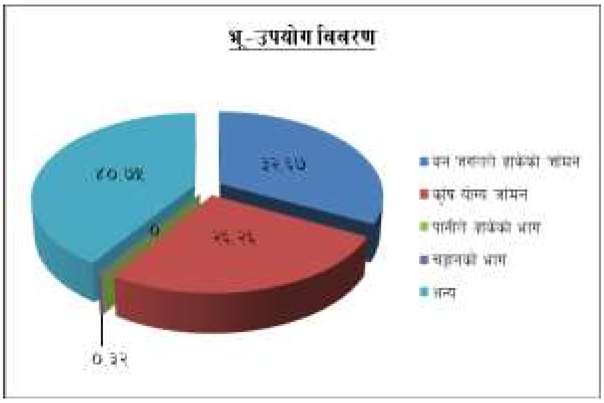

चित्र नं. ५ : भू-उपयोगको विबरण

३.४. आर्थिक स्थिति

यस गाउँपालिकाको स्थानीय वासिन्दाको मुख्य आम्दानीको श्रोत बैदेशिक रोजगार, होटल व्यवसाय, कृषि, चौरी पालन, पर्यटन आदी रहेका छन् । आलु, कोदो, मकै आदि मुख्य उत्मादन हुने वस्तु हुन भने केहीको निर्यात पनि हुने गर्दछ। विशेषत यो गाउँपालिका पर्यटकिय क्षेत्रमा राम्रो व्यवस्थापन गर्न सके राम्रो आम्दानीको संभावना बोकेको क्षेत्र हो। त्यसैगरी वैदेशिक रोजगारकालागि विशेषगरी यहाँका स्थानीय खाडी मुलुक, चीन र थारै मात्रामा युरोप र अमेरिका जाने गरेका छन् । परम्परादेखि गर्दै आएको चौरीपालनलाई निरन्तरता दिँदै आएका केही समुदायको आम्दानीको श्रोत नै चौरीपालन रहेको छ । यस गाउँपालिकामा १० देखि १५ को संख्यामा चौरी गोठ रहेको छ । बिभिन्न जडिबुटीहरु जस्तैः पाँचऔंले, निर्मासी, जटामसी, भुत्केस, चिराइतो, सतुवा, वन लसुनको उचित व्यवस्थापन गरेर जिबिकोपार्जनमा टेवा पुर्‍याउन सकिने देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा कृषिको लागि ज्यादै राम्रो वातावरण भएतापनि आधुनिक कृषिको अभावमा राम्रो उत्पादन हुन सकेको छैन । २०७२ बैशाख १२ गते गएको भूकम्पले जिविकोपार्जनमा प्रतिकुल असर पुर्‍याएको छ । कृषि उत्पादनमा ज्यादै गिरावट आएको छ भने भएका चिज उद्योग क्षतिग्रस्त भएको छ । केही समय जिविकोपार्जनमा समस्या रहेपनि स्थानीयहरुको निरन्तरको प्रयास, विभिन्न संघसंस्थाहरु र नेपाल सरकारको सहयोगले धेरै हदसम्म पुनर्स्थापनामा सहयोग पुगेको छ । हालसम्म यस गाउँपालिकामा कुनै पनि बैंक सञ्चालनमा छैन ।

तालिका ६ : मुख्य पेशा सम्बन्धी विवरण

मुख्य पेशा	प्रतिशत	मुख्य पेशा	प्रतिशत
कृषि	७७.०१	वैदेशिक राजगारी	१०.१७
जागिर	२.४५	बेरोजगार	१.१७
उद्योग	१.४१	अन्य	०.९२
दैनिक ज्यालादारी मजदुरी	६.८७	**जम्मा**	१००.००

स्रोतः नौकुण्ड गाउँपालिका

यस गाउँपालिकामा समग्र गरिबी/विपन्नता स्तरीकरणको अवस्था हेर्दा यस गाउँपालिकामा कुल घरपरिवार मध्ये करिब २१.१७% घरपरिवार अति विपन्न वर्गमा पर्दछन्, १८.२२% घरपरिवार बिपन्न वर्गमा, ३७.६३% घरपरिवार मध्यम वर्गमा र २२.९८% घरपरिवार सम्पन्न वर्गमा पर्दछ । यस सम्बन्धी वडागत बिबरण देहाय अनुसार रहेको छ :

तालिका ७ : वडागत विपन्नता स्तरीकरणको बिबरण

वडा	विपन्नता स्तरीकरण					प्रतिशत
	अति विपन्न	विपन्न	मध्यम	सम्पन्न	जम्मा	
१	८२	७२	१४८	९०	३९२	१८.१२
२	५९	४८	९८	६०	२६५	१२.२५
३	७८	६६	१३७	८३	३६४	१६.८३
४	७५	६४	१३२	८०	३५१	१६.२३
५	७८	६९	१४४	९०	३८१	१७.६१
६	८६	७५	१५५	९४	४१०	१८.९६
जम्मा	४५८	३९४	८१४	४९७	२१६३	१००.००
प्रतिशत	२१.१७	१८.२२	३७.६३	२२.९८	१००.००	

स्रोत: नौकुण्ड गाउँपालिका

३.५. भौतिक पूर्वाधार

यस गाउँपालिका अन्तर्गत भौतिक पूर्वाधारका रुपमा ग्रामीण सडक, गोरेटो बाटो र पुलहरु रहेका छन । यस गाउँपालिकाको मुख्य सडकहरु लोकिल (स्याउबारीदेखि यार्सासम्म), लहरेपौवा (भोर्लेदेखि पारच्याङ्गसम्म), सरमथली (नुवाकोट विदुरदेखि सरमथलीसम्म) रहेका छन् । लोकिल (स्याउबारीदेखि यार्सासम्म) सडक धेरै भागमा ग्राभेल गरिएको छ भने केही भाग कच्ची रहेको छ । लहरेपौवा (भोर्ले देखि पारच्याङ्गसम्म) र सरमथली (नुवाकोट विदुरदेखि सरमथलीसम्म) को स्थिति पनि लोकिल सरह छन् । यी सडकहरु बर्षको अधिकांश समय संचालनमा रहेतापनि बर्षायाममा सडक पूर्ण रुपमा संचालनमा रहदैनन् । यी सडकको आ-आफ्नै महत्व रहेकाले यिनीहरुको स्तरोन्नती हुन अति आवश्यक देखिन्छ ।

त्यसै गरी यस गाउँपालिकामा ज्यादै कम संख्यामा पुलहरु रहेका छन् । बर्षातमा भने खोलाको सतह बढ्ने र भएका झोलुङ्गे पुल, पक्की पुल भत्काउने र क्षति पुऱ्याउने अवस्था सिर्जना हुने गरेको छ । यस गाउँपालिकामा विभिन्न जलविद्युत आयोजनाहरुको निर्माण भईरहेका छन् । केही आयोजनाहरु जस्तै: रसुवा जलविद्युत आयोजना (५ मेगावाट), वेत्रावती जलविद्युत आयोजना (१४.७ मेगावाट) आदि यस गाउँपालिकाका निर्माणाधिन आयोजनाहरु हुन् । यस गाउँपालिकामा केही क्षेत्रमा संचारको समस्या रहेपनि धेरै क्षेत्र संचारको सुविधाले समेटेको छ । नेपाल टेलिकम र एनसेलको सेवा यहाँ उपलब्ध छ । तर प्रतिकुल मौसमको कारण भने मोबाईलको टावर ज्यादै सिमित हुने र त्यसले गर्दा संचारमा केही समस्या आउने गरेको हुन्छ । त्यसैले मोबाईलको टावरको स्तरोन्नती अवश्यक रहेको देखिन्छ ।

३.६. सामाजिक पूर्वाधार

३.६.१ स्वास्थ्य सेवा

यस गाउँपालिकामा प्रत्येक वडामा एक एक वटा गरी ६ वटा सरकारी स्वास्थ्य चौकीहरु रहेका छन् । कुनै पनि स्वास्थ्य चौकीमा डाक्टरको सेवा उपलब्ध हुन सकेको छैन । तथापि सि. अहेब वा अहेब वा

अनमीबाट स्वास्थ्य सेवा उपलव्ध भईरहेको छ । यी स्वास्थ्य संस्थाहरुबाट उपचार हुन नसक्ने अवस्थामा थप उपचारको लागि नजिकको अस्पतालको रुपमा बिदुर वा काठमाडौँ जाने गर्दछन् । गाउँपालिकाको नजिकमा कुनै पनि अस्पताल नभएको हुँदा सामान्य बाहेक अन्य उपचारको लागि बिदुर वा काठमाडौँ नै पुग्नुपर्ने अवस्था रहेको छ । स्वास्थ्य संस्थाहरुबाट प्राप्त बिबरण अनुसार यस गाउँपालिकाका जनताहरुमा लाग्ने रोगहरुमध्ये स्वासप्रस्वास सम्बन्धी रोग, जुका, आउँ, झाडापखाला, जण्डिस, टाईफाईड, ग्याष्ट्रिक, टाउको दुख्ने, कब्जियत, टन्सिल आदि हुन् ।

३.६.२ शिक्षा

यस गाउँपालिकाको कूल जनसंख्या मध्ये ५३.६०% साक्षर छन, जसमध्ये पुरुष ६०.९०% र महिला ४६.५०% साक्षर देखिन्छन । यस गाउँपालिकामा जम्मा २७ वटा सरकारी विद्यालयहरु रहेका छन । जसमध्ये २४ वटा आधारभूत र प्राथमिक विद्यालय तथा ३ वटा माध्यमिक विद्यालय रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा कुनै क्याम्पस रहेको छैन । यस सम्बन्धी थप विवरण देहायको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका ८ : वडागत रुपमा शैक्षिक संस्थाको तहगत विवरण

वडा नं.	आधारभूत/ प्राथमिक	बिद्यार्थी संख्या		माध्यमिक/ उच्च मा.बि.	बिद्यार्थी संख्या		जम्मा बिद्यालय संख्या	बिद्यार्थी संख्या	
		छात्र	छात्रा		छात्र	छात्रा		छात्र	छात्रा
१	३	८०	६७	१	१२५	१५१	४	२०५	२१८
२	४	९६	७१	०	०	०	४	९६	७१
३	३	१७४	१९०	१	१५३	१४०	४	३२७	३३०
४	४	८३	६१	१	३१४	३१५	५	३९७	३७६
५	४	१२३	१४०	०	०	०	४	१२३	१४०
६	६	११०	१४३	०	०	०	६	११०	१४३
जम्मा	**२४**	**६६६**	**६७२**	**३**	**५९२**	**६०६**	**२७**	**१२५८**	**१२७८**

श्रोतः स्थलगत सर्वेक्षण, २०७६

३.७ संक्षिप्त सांस्कृतिक बिबरण

यस गाउँपालिकामा बर्षौं पुराना गुम्बाहरु थुप्रै रहेका छन् । त्यसैगरि वडा नं ४ मा रहेको नेर्कु डुप्चे थान रहेको छ, जहाँ माघ महिनामा ठुलो जात्रा लाग्ने गर्दछ । नौकुण्ड गाउँपालिकामा विभिन्न जात, धर्म, संस्कृती, भाषा भएका जनसमुदायहरुको बसोबास रहेको छ । विशेष गरी यस गाउँपालिकामा तामाङ जातीहरुको बाक्लो बस्ती रहेको छ, तथापि ब्राम्हण र क्षेत्रीहरुको पनि बसोवास रहेको छ । दलितको संख्या भने तुलनात्मक रुपमा कम रहेको छ । माथिल्लो भेगमा तामाङ जातीको बाहुल्यता रहेको छ भने तल्लो भेगमा ब्राह्मण र क्षेत्रीहरुको बाहुल्यता रहेको छ । यस गाउँपालिकाको सामाजिक सांस्कृतिक चलनहरु बौद्ध र हिन्दु संस्कृतिमा आधारित रहेको छ । यहाँको मुख्य चाडपर्वमा लोसार, दशैं, तिहार, होली, चैत्र दशैं, माघे साउने संक्रान्ति, जनै पुर्णिमा, तीज र मंसिर पुर्णिमा हुन् ।

३.८ संस्थागत अवस्था

यस गाउँपालिकामा साविकको समरथली, यार्सा र भोर्ले गाविसहरु समायोजित भई हाल ६ वटा वडा कार्यालयहरू रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा निर्वाचित पदाधिकारी तथा वडाहरूमा वडा सचिव लगायत अन्य कर्मचारीहरु रहेको अवस्था छ । साथै, यस गाउँपालिकामा अन्य बिभिन्न सरकारी कार्यालयहरु पनि कार्यरत रहेका छन् । ती हुन् – लाङ्गटाङ्ग राष्ट्रिय निकुञ्जको कार्यालय, पशु सेवा केन्द्र, स्वास्थ्य केन्द्र, कृषि सेवा केन्द्र, प्रहरी चौकी आदि ।

यस गाउँपालिकाको कार्यालय हालको वडा नं. ३ स्थित पारच्याङमा (साबिक समरथली गाबिस) रहेको छ । यस गाउँपालिकामा न्यूनतम आधारभूत भौतिक सुविधाहरु फर्निचर, बिजुली, टेलिफोन, कम्प्यूटर, प्रिन्टर, एलसिडी प्रोजेक्टर, फोटोकपी मेशिन आदि रहेका छन् भने इन्टरनेटको सुविधा पनि रहेको छ । नेपाल सरकारले जारी गरेको स्थानीय तहको सेवा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी आदेश २०७४ अनुसार स्थानीय तहको कार्य जिम्मेवारी बमोजिम दैनिक प्रशासनिक, कार्यक्रम तथा बजेट, कर्मचारी व्यवस्थापन, कर्मचारीहरूको तलब भत्ता तथा सुविधा लगायतको आर्थिक व्यवस्थापनको लागि प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, नायव सुब्बा, लेखापाल, वडा सचिब, बिषयगत प्राबिधिकहरु, प्राबिधिक सहायक, कार्यालय सहायक, कार्यालय सहयोगी आदि कार्यरत रहेका छन् ।

यस गाउँपालिकामा सरकारी संस्थाका अलावा बिभिन्न राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय गैह्र सरकारी सस्थाहरु पनि कार्यरत रहेका छन् । ती संस्थाहरुमा Save the Children, Helvetas, Lutheran, Practical Action, DFID, ACF, People in Need, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी र अन्य थुप्रै स्थानीय संघसंस्थाहरु रहेका छन् । ती संस्थाहरूले काम गर्ने क्षेत्रहरू खानेपानी तथा सरसफाइ, शिक्षा, स्वास्थ्य, अस्थायी आवास, पोषणहरू रहेका छन ।

३.९ स्थानीय जनशक्तिको विवरण

स्थानीय स्तरमा आयोजना कार्यान्वयन गर्न स्थानीय मानव श्रोतको रुपमा बिषयगत दक्ष जनशक्तिको महत्वपूर्ण भूमिका हुने गर्दछ । त्यस्तै खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गर्नको लागि पनि बिभिन्न किसिमका जनशक्तिहरु आवश्यक पर्दछ । यी जनशक्तिहरुमा ईन्जिनियर, सब–ईन्जिनियर, मिस्त्री, कालिगढ, प्लम्बर, खा.पा.स.टे., पम्प अपरेटर, सामाजिक परिचालक, महिला स्वास्थ्य कार्यकर्ता तथा लेखा सम्बन्धी जनशक्ति आदि हुन् । यस गाउँपालिकाभित्र पनि यी जनशक्तिहरु उपलब्ध रहेका छन् । यस अलावा अन्य बिषयगत दक्ष जनशक्तिहरुमा कृषि प्राबिधिक, पशु प्राबिधिक, स्वास्थ्य सम्बन्धी जनशक्ति (हेल्थ असिष्टेन्ट, अ.हे.ब, अनमी, नर्स आदि) बिद्युत प्राबिधिक, सिकर्मी, डकर्मी, आदि पनि रहेका छन् ।

४. खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको विद्यमान स्थिति

४.१ बिद्यमान जलश्रोतहरुको विश्लेषण

४.१.१ जलश्रोतको बर्तमान अवस्था तथा घनत्व

स्थलगत सर्भेक्षणबाट प्राप्त तथ्याँकहरुको बिश्लेषण अनुसार नौकुण्ड गाउँपालिकामा जम्मा ११५ वटा जलश्रोतहरु उपलब्ध रहेका छन् । ती सबै श्रोतहरु खानेपानी आयोजनाको लागि प्रयोग गरिएका छन्, जसमध्ये ९१ वटा श्रोतहरु बिद्यमान खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजना र २४ वटा श्रोतहरु नयाँ प्रस्तावित आयोजनाको लागि प्रयोग गरिएका छन् । यी श्रोतहरुमध्ये पानीको क्षमता/बहावको आधारमा बर्गीकरण गर्दा पानीको बहाव ०.१ देखि ०.५ लिटर प्रति सेकेन्ड भएको श्रोतहरु ७७ वटा रहेका छन् । त्यस्तै, पानीको बहाव ०.५ देखि १ लिटर प्रति सेकेन्ड भएका श्रोतहरु ८ वटा रहेका छन् भने १ लिटर प्रति सेकेन्ड भन्दा बढी पानीको बहाव भएको श्रोतहरु ३० वटा छन् । यस सम्बन्धी वडागत बिबरण तलको तालिकामा दिईएको छ ।

तालिका ९ : जलश्रोतको बर्तमान अवस्था तथा पानीको बहाव

वडा	श्रोतको संख्या	श्रोतको क्षमता (लि./से.)				जलश्रोतको प्रयोग				कैफियत
		<०.१	०.१–०.५	०.५–१.०	>१.०	खानेपानी	सिंचाई	जल बिद्युत	अन्य	
१	७	०	६	०	१	७	०	०	०	पुरानो
	२	०	१	०	१	२	०	०	०	नयाँ
२	९	०	५	०	४	९	०	०	०	पुरानो
	२	०	२	०	०	२	०	०	०	नयाँ
३	१६	०	१३	३	०	१६	०	०	०	पुरानो
	१०	०	९	१	०	१०	०	०	०	नयाँ
४	२५	०	२३	१	१	२५	०	०	०	पुरानो
	९	०	३	०	६	९	०	०	०	नयाँ
५	१६	०	५	२	९	१६	०	०	०	पुरानो
	०	०	०	०	०	०	०	०	०	नयाँ
६	१८	०	९	१	८	१८	०	०	०	पुरानो
	१	०	१	०	०	१	०	०	०	नयाँ
जम्मा	**११५**	**०**	**७७**	**८**	**३०**	**११५**	**०**	**०**	**०**	

श्रोत: स्थलगत सर्बेक्षण, २०७६

४.१.२ जलश्रोतको किसिम र बर्तमान अवस्था

स्थलगत सर्भेक्षणबाट प्राप्त तथ्याँकहरुको बिश्लेषण अनुसार यस गाउँपालिकामा भएका ८९ वटा बिद्यमान खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजनाहरुको लागि ९१ वटा पानीको श्रोतहरु प्रयोग गरिएको छ भने प्रस्तावित १७ वटा नयाँ आयोजनाहरुको लागि प्रयोग गरिने २४ वटा श्रोतहरु समेत जम्मा ११५ वटा श्रोतहरु रहेका छन् । यी सबै जलस्रोतहरुको विश्लेषण गर्दा १०६ वटा मूल (Spring) र ६ वटा खोला (Stream) र ३ वटा अन्य भूमिगत श्रोत रहेका छन् । यी सबै जलस्रोतहरुको बर्तमान अवस्थाको विश्लेषण गर्दा १०३ वटा श्रोतहरु सामान्य अवस्थामा रहेका छन् भने १२ वटा श्रोतहरुमा पानीको बहाव घटेको देखिन्छ । यस सम्बन्धी वडागत बिबरण तलको तालिकामा दिईएको छ ।

तालिका १० : जलश्रोतको किसिम र बर्तमान अवस्था

वडा	श्रोतको संख्या	श्रोतको किसिम			श्रोतको बर्तमान अवस्था				कैफियत
		मूल	खोला	अन्य	सामान्य	सुकेको	घटेको	सरेको	
१	७	७	०	0	७	०	०	०	पुरानो
	२	२	०	0	२	०	०	०	नयाँ
२	९	९	०	0	६	०	३	०	पुरानो
	२	२	०	0	२	०	०	०	नयाँ
३	१६	१५	०	१	१२	०	४	०	पुरानो
	१०	१०	०	0	१०	०	०	०	नयाँ
४	२५	१९	४	२	२२	०	३	०	पुरानो
	९	८	१	0	९	०	०	०	नयाँ
५	१६	१६	०	०	१४	०	२	०	पुरानो
६	१८	१७	१	०	१७	०	१	०	पुरानो
	१	१	०	०	१	०	०	०	नयाँ
जम्मा	**११५**	**१०६**	**६**	**३**	**१०३**	**०**	**१२**	**०**	

श्रोतः स्थलगत सर्वेक्षण, २०७६

४.२ खानेपानीको अवस्था

४.२.१ घरायसी खानेपानीको अवस्था

४.२.१.१ सुधारिएको खानेपानी प्रणालीको पहुँच र अवस्था

स्थलगत सर्भेक्षणबाट प्राप्त तथ्यांकहरुको बिश्लेषण अनुसार नौकुण्ड गाउँपालिकामा सुधारिएको खानेपानी प्रणालीको पहुँचबाट लाभान्वित भएका उपभोक्ता कूल घरसंख्याको आधारमा ८३.९६% तथा कुल जनसंख्याको आधारमा ८५.४८% छन् । साथै, सुधारिएको खानेपानी प्रणालीको पहुँचबाट कूल घरसंख्याको आधारमा १६.०४% तथा कुल जनसंख्याको आधारमा १४.५२% उपभोक्ता हालसम्म पनि बञ्चित छन् र परम्परागत रुपमा कुवा, पँधेरो, खोलानाला आदि श्रोतहरुको माध्यमबाट पानीको आवश्यकता पूर्ति गर्दै आईरहेका छन् । तलको तालिकामा वडागत रुपमा सुधारिएको खानेपानी प्रणालीको पहुँच भएको र नभएको बिबरण दिईएको छ ।

तालिका ११ : बिद्यमान सुधारिएको खानेपानी प्रणालीको पहुँचको अवस्था

वडा नं.	सुधारिएको खानेपानी प्रणाली				नसुधारिएको खानेपानी प्रणाली				कैफियत
	लाभान्वित घरसंख्या	प्रतिशत	लाभान्वित जनसंख्या	प्रतिशत	लाभान्वित घरसंख्या	प्रतिशत	लाभान्वित जनसंख्या	प्रतिशत	
१	४३८	८८.१३	२३४९	९२.३७	५९	११.८७	१९४	७.६३	
२	२१७	७२.८२	१०७०	७२.४९	८१	२७.१८	४०६	२७.५१	
३	३९०	८२.२८	१७८२	८३.०४	८४	१७.७२	३६४	१६.९६	
४	४५९	९१.९८	२३७६	९०.१४	४०	८.०२	२६०	९.८६	
५	४७४	७७.८३	२६४२	८३.०३	१३५	२२.१७	५४०	१६.९७	
६	४७२	८७.२५	२३८२	८६.३४	६९	१२.७५	३७७	१३.६६	
कूल	**२४५०**	**८३.९६**	**१२६०१**	**८५.४८**	**४६८**	**१६.०४**	**२१४१**	**१४.५२**	

श्रोतः स्थलगत सर्वेक्षण, २०७६

४.२.१.२ आयोजनाहरुको प्रबिधि अनुसार बर्गीकरण

यस गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति अनुसार पहाडी भूभाग भएकोले प्रबिधिको आधारमा यहाँ बिद्यमान सम्पूर्ण ८९ वटा खानेपानी आयोजनाहरु ग्राभिटी प्रणाली नै रहेको छ । यसबाट यस गाउँपालिकाको २४५० घर र १२६०१ जनसंख्यालाई स्वच्छ खानेपानीको सेवा उपलब्ध भएको छ । सेवास्तरको आधारमा ती ८९ वटा खानेपानी आयोजनाहरुलाई बर्गीकरण गर्दा ८० वटा आयोजना सामुदायिक धारा र ९ वटा आयोजना एक घर एक धारा अन्तर्गत सञ्चालनमा रहेको छ । तलको तालिकामा वडागत रुपमा सुधारिएको खानेपानीको पहुँचको अवस्था र बिबरण दिईएको छ ।

तालिका १२ : खानेपानी आयोजनाहरुको प्रबिधि अनुसार बर्गीकरण

वडा	लाभान्वित		खानेपानी आयोजनाको प्रकार			आयोजनाको प्रकार		कैफियत
	घरसंख्या	जनसंख्या	ग्राभिटी	लिफ्ट	अन्य	सामुदायिक धारा	एक घर एक धारा	
१	४३८	२३४९	७	०	०	७	०	
२	२१७	१२४८	९	०	०	८	१	
३	३९०	१७८२	१६	०	०	१३	३	
४	४५९	२१९८	२३	०	०	२१	२	
५	४७४	२६४२	१६	०	०	१३	३	
६	४७२	२३८२	१८	०	०	१८	०	
कूल	**२४५०**	**१२६०१**	**८९**	**०**	**०**	**८०**	**९**	

श्रोतः स्थलगत सर्बेक्षण, २०७६

४.२.१.३ आयोजनाहरुको सञ्चालन स्थिति

यस गाउँपालिकामा निर्मित ८९ वटा बिद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुबाट समेटिएका २४५० घरधुरीहरुमध्ये पूर्ण रुपमा सञ्चालित आयोजनाबाट ८६.५७% घरधुरी लाभान्वित रहेका छन् । त्यस्तै, आंशिक रुपमा सञ्चालित आयोजनाबाट ११.४३% घरधुरी लाभान्वित रहेका छन् भने सेवाबाट २% घरधुरी बञ्चित भएका छन् । तलको तालिकामा वडागत रुपमा बिद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुको सञ्चालन स्थितिको अवस्था र बिबरण दिईएको छ ।

तालिका १३ : खानेपानी आयोजनाहरुको सञ्चालन स्थिति

वडा नं.	लाभान्वित घरसंख्या	पूर्ण सञ्चालित		आँशिक सञ्चालित		सञ्चालनमा नभएको		कैफियत
		घरसंख्या	प्रतिशत	घरसंख्या	प्रतिशत	घरसंख्या	प्रतिशत	
१	४३८	४३८	१००.००	०	०.००	०	०.००	
२	२१७	२१७	१००.००	०	०.००	०	०.००	
३	३९०	२१४	५४.८७	१४३	३६.६७	३३	८.४६	
४	४५९	३०६	६६.६७	११९	२७.९३	१६	३.७६	
५	४७४	४७४	१००.००	०	०.००	०	०.००	
६	४७२	४७२	१००.००	०	०.००	०	०.००	
कूल	**२४५०**	**२१२१**	**८६.५७**	**२८०**	**११.४३**	**४९**	**२.००**	

श्रोतः स्थलगत सर्बेक्षण, २०७६

त्यस्तै, यस गाउँपालिकामा निर्मित ८९ वटा बिद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुलाई बर्गीकरण गर्दा पूर्ण रुपमा सञ्चालित आयोजनाहरु ७३ वटा (८२.०२%) रहेका छन् भने आँशिक रुपमा सञ्चालित आयोजनाहरु १३ वटा (१४.६१%) रहेका छन् र सञ्चालन नभएका आयोजनाहरु ३ वटा (३.३७%) रहेका छन् । तलको तालिकामा वडागत रुपमा बिद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुको सञ्चालन स्थितिको अवस्था र बिबरण दिईएको छ ।

तालिका १४ : खानेपानी आयोजनाहरुको सञ्चालन स्थिति

वडा नं.	आयोजनाको संख्या	पूर्ण सञ्चालित		आँशिक सञ्चालित		सञ्चालनमा नभएको		कैफियत
		आयोजनाको संख्या	प्रतिशत	आयोजनाको संख्या	प्रतिशत	आयोजनाको संख्या	प्रतिशत	
१	७	७	१००.००	०	०.००	०	०.००	
२	९	९	१००.००	०	०.००	०	०.००	
३	१६	८	५०.००	६	३७.५०	२	१२.५०	
४	२३	१५	६५.२२	७	३०.४३	१	४.३५	
५	१६	१६	१००.००	०	०.००	०	०.००	
६	१८	१८	१००.००	०	०.००	०	०.००	
कूल	**८९**	**७३**	**८२.०२**	**१३**	**१४.६१**	**३**	**३.३७**	

श्रोतः स्थलगत सर्बेक्षण, २०७६

खानेपानी आयोजनाहरुको मर्मत/पुनःस्थापना/पूनर्निर्माणको अवस्था

यस गाउँपालिकामा बिद्यमान ८९ वटा खानेपानी आयोजनाहरुमध्ये ७३ वटा पूर्ण रुपमा सञ्चालित रहेका छन् भने बाँकि मध्ये १ वटा आयोजना निर्माणाधिन अवस्थामा रहेका छन् । ती आयोजनाहरुमध्ये ३ वटा आयोजनामा ठूलो खाले मर्मतको आवश्यकता छ, १४ वटा आयोजनामा पूनःस्थापनाको आश्यकता देखिन्छ भने ३ वटा आयोजनामा पूनर्निर्माणको आवश्यकता देखिन्छ । पूर्ण रुपमा सञ्चालित कतिपय आयोजनाहरुमा पनि अवस्था हेरि पूनःस्थापनाको आवश्यकता रहेको छ । यस सम्बन्धी खानेपानी आयोजनाहरुको बिबरण तलको तालिकामा वडागत रुपमा दिईएको छ ।

तालिका १५ : खानेपानी आयोजनाहरुको मर्मत/पुनःस्थापना/पूनर्निर्माणको स्थिति

वडा नं.	सामान्य मर्मतको आवश्यकता भएको आयोजना संख्या	ठूलो मर्मतको आवश्यकता भएको आयोजना संख्या	पूनःस्थापनाको आवश्यकता भएको आयोजना संख्या	पूनर्निर्माणको आवश्यकता भएको आयोजना संख्या	कैफियत
१	०	०	०	०	
२	०	०	०	०	
३	०	१	६	२	
४	०	२	८	१*	
५	०	०	०	०	
६	०	०	०	०	
कूल	**०**	**३**	**१४**	**३**	

श्रोतः स्थलगत सर्बेक्षण, २०७६

* १ वटा आयोजना निर्माणाधिन

४.२.१.४ आयोजनाहरुको संस्थागत अवस्था

बिद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुको उपभोक्ता समितिको स्थिति

जलश्रोत ऐन अनुसार प्रत्येक खानेपानी आयोजनाको निर्माणको लागि मूल वा मूहानको साथमा उपभोक्ता समिति पनि सम्बन्धित जिल्ला जलश्रोत समितिमा बिधिवत रुपमा दर्ता हुनु आवश्यक छ । यस गाउँपालिकामा बिद्यमान ८९ वटा खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजनाहरुमध्ये ३३ वटा (३७.०८%) आयोजनामा मात्र उपभोक्ता समिति दर्ता भएको छ भने ५६ वटा (६२.९२%) आयोजनामा उपभोक्ता समिति दर्ता नभएको स्थिति रहेको छ । त्यस्तै, ३३ वटा (३७.०८%) आयोजनाको उपभोक्ता समितिमा महिला सदस्यहरुको संख्या कूल सदस्यको २/३ भन्दा बढी रहेका छन् भने ५६ वटा (६२.९२%) आयोजनामा यो अवस्था छैन् । यस सम्बन्धी वडागत बिबरण तलको तालिकामा दिईएको छ ।

तालिका १६ : बिद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुको संस्थागत अवस्था (समिति दर्ता र महिला सदस्य)

वडा	आयोजनासंख्या	उपभोक्ता समिति दर्ताको स्थिति				उपभोक्ता समितिमा महिला सदस्यको संख्या			
		भएको	%	नभएको	%	≥ २/३ भएको	%	≤ २/३ भएको	%
१	७	६	८५.७१	१	१४.२९	६	८५.७१	१	१४.२९
२	९	६	६६.६७	३	३३.३३	६	६६.६७	३	३३.३३
३	१६	२	१२.५०	१४	८७.५०	२	१२.५०	१४	८७.५०
४	२३	४	१७.३९	१९	८२.६१	४	१७.३९	१९	८२.६१
५	१६	१२	७५.००	४	२५.००	१२	७५.००	४	२५.००
६	१८	३	१६.६७	१५	८३.३३	३	१६.६७	१५	८३.३३
जम्मा	**८९**	**३३**	**३७.०८**	**५६**	**६२.९२**	**३३**	**३७.०८**	**५६**	**६२.९२**

श्रोतः स्थलगत सर्बेक्षण, २०७६

खानेपानी उपभोक्ता समितिको नियमित बैठक र कार्यालय भवनको स्थिति

यस गाउँपालिकामा रहेका ८९ वटा खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजनाहरुको उपभोक्ता समितिहरुमध्ये ११ वटा (१२.३६%) मा मात्र नियमित बैठक भएको छ भने ७८ वटा (८७.६४%) मा बैठकको नियमितता रहेको छैन । त्यस्तै, ८९ वटा आयोजनाहरुमध्ये कुनै पनि उपभोक्ता समितिको आफ्नै कार्यालय भवन रहेको छैन । यस सम्बन्धी वडागत बिबरण तलको तालिकामा दिईएको छ ।

तालिका १७ : बिद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुको संस्थागत अवस्था (समिति बैठक र भवन)

वडा	आयोजनासंख्या	उपभोक्ता समितिको नियमित बैठक				उपभोक्ता समितिको कार्यालय भवन			
		भएको	%	नभएको	%	भएको	%	नभएको	%
१	७	१	१४.२९	६	८५.७१	०	०	७	१००
२	९	२	२२.२२	७	७७.७८	०	०	९	१००
३	१६	१	६.२५	१५	९३.७५	०	०	१६	१००
४	२३	१	४.३५	२२	९५.६५	०	०	२३	१००
५	१६	६	३७.५०	१०	६२.५०	०	०	१६	१००
६	१८	०	०.००	१८	१००.००	०	०	१८	१००
जम्मा	**८९**	**११**	**१२.३६**	**७८**	**८७.६४**	**०**	**०**	**८९**	**१००**

श्रोतः स्थलगत सर्बेक्षण, २०७६

खानेपानी उपभोक्ता समितिको बैंक खाता र आय–व्ययको स्थिति

यस गाउँपालिकामा रहेका ८९ वटा खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजनाहरुको उपभोक्ता समितिहरुमध्ये २६ वटा (२९.२१%) मा मात्र उपभोक्ता समितिको छुट्टै बैंक खाता छ भने ६३ वटा (७०.७९%) मा बैंक खाता छैन । त्यस्तै, २४ वटा (२६.९७%) उपभोक्ता समितिहरुसंग आयव्ययको कागजात रहेको छ भने ६५ वटा (७३.०३%) संग आयव्ययको कागजात रहेको छैन । यस सम्बन्धी वडागत बिबरण तलको तालिकामा दिईएको छ ।

तालिका १८ : बिद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुको संस्थागत अवस्था (बैंक खाता र आयब्यय)

वडा	आयोजनासंख्या	उपभोक्ता समितिको छुट्टै बैंक खाताको स्थिति				उपभोक्ता समितिको आयब्ययको हिसाब किताब/कागजातको स्थिति			
		भएको	%	नभएको	%	भएको	%	नभएको	%
१	७	६	८५.७१	१	१४.२९	६	८५.७१	१	१४.२९
२	९	४	४४.४४	५	५५.५६	४	४४.४४	५	५५.५६
३	१६	२	१२.५०	१४	८७.५०	२	१२.५०	१४	८७.५०
४	२३	२	८.७०	२१	९१.३०	१	४.३५	२२	९५.६५
५	१६	९	५६.२५	७	४३.७५	८	५०.००	८	५०.००
६	१८	३	१६.६७	१५	८३.३३	३	१६.६७	१५	८३.३३
जम्मा	**८९**	**२६**	**२९.२१**	**६३**	**७०.७९**	**२४**	**२६.९७**	**६५**	**७३.०३**

श्रोतः स्थलगत सर्वेक्षण, २०७६

खानेपानी उपभोक्ता समितिको नबिकरण र लेखापरिक्षणको स्थिति

यस गाउँपालिकामा रहेका ८९ वटा खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजनाहरुको उपभोक्ता समितिहरुमध्ये १२ वटा (१३.४८%) उपभोक्ता समितिको मात्र नबिकरण भएको छ भने ७७ वटा (८६.५२%) समितिको नबिकरण भएको छैन । त्यस्तै, ८९ वटा आयोजनाहरुमध्ये कुनै पनि उपभोक्ता समितिको मात्र आयव्ययको लेखापरिक्षण भएको छैन । यस सम्बन्धी वडागत बिबरण तलको तालिकामा दिईएको छ ।

तालिका १९ : बिद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुको संस्थागत अवस्था (नबिकरण र लेखापरिक्षण)

वडा	आयोजनासंख्या	उपभोक्ता समितिको नबिकरण				उपभोक्ता समितिको आयब्ययको लेखापरिक्षणको स्थिति			
		भएको	%	नभएको	%	भएको	%	नभएको	%
१	७	२	२८.५७	५	७१.४३	०	०.००	७	१००.००
२	९	२	२२.२२	७	७७.७८	०	०.००	९	१००.००
३	१६	१	६.२५	१५	९३.७५	०	०.००	१६	१००.००
४	२३	१	४.३५	२२	९५.६५	०	०.००	२३	१००.००
५	१६	६	३७.५०	१०	६२.५०	०	०.००	१६	१००.००
६	१८	०	०.००	१८	१००.००	०	०.००	१८	१००.००
जम्मा	**८९**	**१२**	**१३.४८**	**७७**	**८६.५२**	**०**	**०.००**	**८९**	**१००.००**

श्रोतः स्थलगत सर्वेक्षण, २०७६

४.२.१.५ आयोजनाहरुको मर्मत सम्भारको अवस्था

विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुको मर्मत सम्भार कोष र कार्यकर्ताको अवस्था

यस गाउँपालिकामा रहेका ८९ वटा खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजनाहरुमध्ये १२ वटा (१३.४८%) आयोजनामा मात्र मर्मत सम्भार कोष रहेको छ भने ७७ वटा (८६.५२%) आयोजनामा मर्मत सम्भार कोष रहेको छैन । त्यस्तै, १२ वटा (१३.४८%) आयोजनामा मात्र मर्मत सम्भार कार्यकर्ता रहेको छ भने ३१ वटा (८६.५२%) आयोजनामा मर्मत सम्भार कार्यकर्ता रहेको छैन । यस सम्बन्धी वडागत बिबरण तलको तालिकामा दिईएको छ ।

तालिका २० : विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुको मर्मत सम्भारको अवस्था (कोष र कार्यकर्ता)

वडा	आयोजनासंख्या	मर्मत संभार कोषको स्थिति				मर्मत संभार कार्यकर्ताको स्थिति			
		भएको	%	नभएको	%	भएको	%	नभएको	%
१	७	३	४२.८६	४	५७.१४	३	४२.८६	४	५७.१४
२	९	०	०.००	९	१००.००	०	०.००	९	१००.००
३	१६	०	०.००	१६	१००.००	०	०.००	१६	१००.००
४	२३	०	०.००	२३	१००.००	०	०.००	२३	१००.००
५	१६	६	३७.५०	१०	६२.५०	६	३७.५०	१०	६२.५०
६	१८	३	१६.६७	१५	८३.३३	३	१६.६७	१५	८३.३३
जम्मा	**८९**	**१२**	**१३.४८**	**७७**	**८६.५२**	**१२**	**१३.४८**	**७७**	**८६.५२**

श्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७६

विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुको मर्मत सम्भार कार्यकर्ताको पारिश्रमिक र जगेडा औजारको अवस्था

यस गाउँपालिकामा रहेका ८९ वटा खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजनाहरुमध्ये १२ वटा (१३.४८%) आयोजनामा मात्र मर्मत सम्भार कार्यकर्तालाई नियमित रुपमा पारिश्रमिक भूक्तानी भईरहेको छ भने ७७ वटा (८६.५२%) आयोजनामा यो अवस्था रहेको छैन । त्यस्तै, १० वटा (११.२४%) आयोजनामा मर्मतको लागि आवश्यक औजार र फिटिङ्गहरुको यथेष्ट जगेडा रहेको छ भने ७९ वटा (८८.७६%) आयोजनामा यथेष्ट जगेडा रहेको छैन । यस सम्बन्धी वडागत बिबरण तलको तालिकामा दिईएको छ ।

तालिका २१ : विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुको मर्मत सम्भारको अवस्था (पारिश्रमिक र जगेडा औजार)

वडा	आयोजना संख्या	मर्मत संभार कार्यकर्ताको पारिश्रमिक भुक्तानीको स्थिति				मर्मतको लागि यथेष्ट जगेडा औजार र फिटिङ्गको स्थिति			
		भएको	%	नभएको	%	भएको	%	नभएको	%
१	७	३	४२.८६	४	५७.१४	३	४२.८६	४	५७.१४
२	९	०	०.००	९	१००.००	०	०.००	९	१००.००
३	१६	०	०.००	१६	१००.००	०	०.००	१६	१००.००
४	२३	०	०.००	२३	१००.००	०	०.००	२३	१००.००
५	१६	६	३७.५०	१०	६२.५०	४	२५.००	१२	७५.००
६	१८	३	१६.६७	१५	८३.३३	३	१६.६७	१५	८३.३३
जम्मा	**८९**	**१२**	**१३.४८**	**७७**	**८६.५२**	**१०**	**११.२४**	**७९**	**८८.७६**

श्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७६

४.२.२ संस्थागत (बिद्यालय/स्वास्थ्य संस्था) खानेपानीको अवस्था

नौकुण्ड गाउँपालिकाको ६ वटै वडाहरुमा प्राथमिक तहदेखि उच्च माध्यमिक तहसम्म गरी कूल २७ बिद्यालयहरुमध्ये २४ वटा (८८.८९%) बिद्यालयमा खानेपानीको सुबिधा उपलब्ध रहेको छ भने ३ वटा (११.११%) बिद्यालयमा खानेपानीको सुबिधा उपलब्ध छैन । त्यस्तै, यस गाउँपालिकाको वडा ४ मा रहेको स्वास्थ्य संस्था बाहेक बाँकि सबै वडाहरुमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरुमा खानेपानीको सुबिधा उपलब्ध छ। यस सम्बन्धी वडागत बिबरण तलको तालिकामा दिईएको छ।

तालिका २२ : संस्थागत खानेपानी आयोजनाहरुको अवस्था

वडा	बिद्यालयको संख्या	बिद्यालयमा खानेपानीको सुबिधाको स्थिति				स्वास्थ्य केन्द्रमा खानेपानीको सुबिधा			
		भएको	%	नभएको	%	भएको	%	नभएको	%
१	४	४	१००	०	०	१	१००	०	०
२	४	४	१००	०	०	१	१००	०	०
३	४	४	१००	०	०	१	१००	०	०
४	५	४	८०	१	२०	०	०	१	१००
५	४	३	७५	१	२५	१	१००	०	०
६	६	५	८३.३३	१	१६.६७	१	१००	०	०
जम्मा	**२७**	**२४**	**८८.८९**	**३**	**११.११**	**५**	**८३.३३**	**१**	**१६.६७**

श्रोतः स्थलगत सर्वेक्षण, २०७६

४.३. सरसफाइ तथा स्वच्छता

४.३.१. घरायसी सरसफाइ

नौकुण्ड गाउँपालिकामा कूल २९१८ घरधुरी संख्या रहेका छन् । हालसम्म सम्पूर्ण घरहरुमा आफूले आर्थिक अवस्थाले सक्ने किसिमले चर्पी निर्माण गरेर प्रयोगमा ल्याई राखेको स्थिति छ । यहाँका अधिकांश जनताहरुमा चर्पीहरु प्रयोग गरि सकेपछि साबुन पानीले हात धुने बानी देखिन्छ । रसुवा जिल्लाको साथै यस गाउँपालिका मिति २०७४/०९/०९ मा खुला दिसामुक्त भई सकेको छ । तलको तालिकामा वडागत रुपमा नै घरायसी चर्पी निर्माण भएको बिबरण दिईएको छ ।

तालिका २३ : घरायसी चर्पी निर्माणको अवस्था

वडा नं.	कूल घरसंख्या	चर्पी भएको		चर्पी नभएको		खुदिमु घोषणा		कैफियत
		घरसंख्या	प्रतिशत	घरसंख्या	प्रतिशत	भएको	नभएको	
१	४९७	४९७	१००.००	०	०	√		
२	२९८	२९८	१००.००	०	०	√		
३	४७४	४७४	१००.००	०	०	√		
४	४९९	४९९	१००.००	०	०	√		
५	६०९	६०९	१००.००	०	०	√		
६	५४१	५४१	१००.००	०	०	√		
कूल	**२९१८**	**२९१८**	**१००.००**	**०**	**०**			

श्रोतः स्थलगत सर्वेक्षण, २०७६

४.३.२. संस्थागत सरसफाइ

४.३.२.१ विद्यालय सरसफाइ

नौकुण्ड गाउँपालिकाको वडा १ देखि ६ सम्म आधारभूत र प्राथमिक तहदेखि माध्यमिक तहसम्म गरी जम्मा २७ वटा बिद्यालयहरु सञ्चालित छन् । स्थलगत सर्बेक्षणबाट प्राप्त तथ्यांक अनुसार जम्मा २५ वटा बिद्यालयहरुमा (९२.५९%) चर्पीको सुबिधा रहेको छ भने मात्र २ वटा बिद्यालयमा (७.४१%) चर्पीको सुबिधा हालसम्म पनि उपलब्ध छैन । निर्माण गरिएका २५ वटा बिद्यालय चर्पीहरुमध्ये पनि १७ वटा (६८%) चर्पीहरुमा मात्र पानीको सुबिधा उपलब्ध छ भने बाँकि ८ वटा (३२%) चर्पीमा पानीको सुबिधा उपलब्ध छैन । यस सम्बन्धी वडागत बिबरण तलको तालिकामा दिईएको छ ।

तालिका २४ : बिद्यालय चर्पी निर्माणको अवस्था

वडा	बिद्यालयको संख्या	बिद्यालयमा चर्पीको अवस्था				चर्पीमा पानीको सुबिधा				कैफियत
		भएको	प्रतिशत	नभएको	प्रतिशत	भएको	प्रतिशत	नभएको	प्रतिशत	
१	४	४	१००.००	०	०.००	४	१००.००	०	०.००	
२	४	४	१००.००	०	०.००	२	५०.००	२	५०.००	
३	४	४	१००.००	०	०.००	२	५०.००	२	५०.००	
४	५	४	८०.००	१	२०.००	४	१००.००	०	०.००	
५	४	३	७५.००	१	२५.००	१	३३.३३	२	६६.६७	
६	६	६	१००.००	०	०.००	४	६६.६७	२	३३.३३	
जम्मा	**२७**	**२५**	**९२.५९**	**२**	**७.४१**	**१७**	**६८.००**	**८**	**३२.००**	

श्रोतः स्थलगत सर्बेक्षण, २०७६

४.३.२.२ बिद्यालयहरुमा निर्मित चर्पीहरुमा सुविधाको आधारमा चर्पीको अवस्था

नौकुण्ड गाउँपालिकामा सञ्चालित २७ बिद्यालयहरुमध्ये चर्पी भएका २५ वटा बिद्यालयहरुमा सम्पूर्ण बिद्यालयहरुमा छात्रछात्राहरुको लागि छुट्टाछुट्टै दिसा गर्ने कोठाहरु बनेका छन् । साथै, २३ वटा बिद्यालय चर्पीहरुमा मात्र शिक्षकहरुको लागि छुट्टै चर्पी कोठा रहेका छन् । साथै कुनै पनि बिद्यालय चर्पीहरुमा छुट्टै पिसाबघरको सुबिधा उपलब्ध छैन । यस सम्बन्धी वडागत बिबरण तलको तालिकामा दिईएको छ ।

तालिका २५ : बिद्यालय चर्पीमा छात्र र छात्राको चर्पीको अवस्था

वडा	चर्पी भएको बिद्यालयको संख्या	छात्र छात्राको लागि छुट्टै चर्पी भएको		छात्र छात्राको लागि छुट्टै चर्पी नभएको		शिक्षकको लागि चर्पी कोठा संख्या		कैफियत
		बिद्यालय संख्या	प्रतिशत	बिद्यालय संख्या	प्रतिशत	बिद्यालय संख्या	प्रतिशत	
१	४	४		४		४		
२	४	४		४		४		
३	४	४		४		२		
४	४	४		४		४		
५	३	३		३		३		
६	६	६		६		६		
जम्मा	२५	२५		२५		२३		

श्रोतः स्थलगत सर्बेक्षण, २०७६

४.३.२.३ स्वास्थ्य संस्थाको चर्पीको तथा अन्य सुबिधाको अवस्था

नौकुण्ड गाउँपालिकाको ६ वटा वडाहरुमा सबैमा एक/एक वटा गरी ६ वटा सरकारी/सामुदायिक स्वास्थ्य संस्थाहरु रहेका छन् । ती स्वास्थ्य संस्थाहरुमध्ये वडा ४ मा अवस्थित स्वास्थ्य संस्थामा बाहेक सबैमा स्वच्छ खानेपानीको सुबिधा उपलब्ध छ । त्यस्तै, सबै स्वास्थ्य संस्थाहरुमा चर्पीको सुबिधा उपलब्ध छ, तर वडा ३ र ४ मा रहेको स्वास्थ्य संस्थाको चर्पीमा पानीको सुबिधा उपलब्ध छैन । यसका साथै कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थाहरुमा महिनावारी स्वच्छता सम्बन्धी सुबिधा उपलब्ध छैन । त्यस्तै औषधीजन्य फोहरहरु फाल्ने सुबिधा वडा १ र ६ को संस्था बाहेक अन्यमा पनि उपलब्ध छैन् । तलको तालिकामा वडागत रुपमा यी बिबरणहरु दिईएको छ ।

तालिका २६ : स्वास्थ्य संस्थाको चर्पीको तथा अन्य सुबिधाको अवस्था

वडा	स्वास्थ्य संस्था	खानेपानी सुबिधा		चर्पीमा पानीको सुबिधा		महिनावारी स्वच्छता सुबिधा		औषधीजन्य फोहर फाल्ने सुबिधा		कैफियत
		भएको	नभएको	भएको	नभएको	भएको	नभएको	भएको	नभएको	
१	१	√	–	√	–	–	√	√	–	
२	१	√	–	√	–	–	√	–	√	
३	१	√	–	–	√	–	√	–	√	
४	१	–	√	–	√	–	√	–	√	
५	१	√	–	√	–	–	√	–	√	
६	१	√	–	√	–	–	√	√	–	

श्रोतः स्थलगत सर्वेक्षण, २०७६

४.३.२.४ बिद्यालय चर्पीमा महिनावारी स्वच्छता सम्बन्धी सुबिधाको अवस्था

नौकुण्ड गाउँपालिकाको २७ वटा बिद्यालयहरुमा भएका २५ वटा चर्पीहरुमा कुनैमा पनि छात्राहरुको लागि महिनावारी स्वच्छता सम्बन्धी सुबिधाको (स्यानीटरी प्याड लगायत सफाइ सम्बन्धी अन्य सामग्रीहरु सफा गर्ने, फेर्ने, फ्याँक्ने र जलाउन मिल्ने सुविधाहरु) ब्यवस्था गरिएको छैन । यसले गर्दा महिनावारी भएको बेलामा छात्राहरुलाई अधिक असुबिधा हुने भएकोले बिद्यालय ब्यवस्थापन समितिहरु र गाउँपालिकाले यथाशिघ्र यस सम्बन्धी सुबिधाको उपलब्धताको सुनिश्चित गर्नु बाञ्छनीय देखिन्छ । साथै, चर्पी नभएका यस गाउँपालिकाको २ वटा बिद्यालयहरुमा अबिलम्ब सम्बन्धित बिद्यालय ब्यवस्थापन समितिहरु र गाउँपालिकाको पहलमा आवश्यक आर्थिक श्रोतको ब्यवस्था गरी चर्पी निर्माण गर्न अति जरुरी छ ।

४.३.३ स्वच्छता सम्बन्धी बिद्यमान अवस्था (FGD) को सारांश

वडा	चर्पीको समुचित प्रयोगको अवस्था	साबुन पानीले हात धुने बानीको अवस्था	घरायसी तहको पानी शुद्धीकरणको अवस्था	स्वच्छ र सुरक्षित खानाको प्रयोगको अवस्था	फोहरमैला बिसर्जन र व्यबस्थापनको अवस्था	महिनावारी स्वच्छता व्यबस्थापनको अवस्था	कैफियत
१	वडाभरि भएका सम्पूर्ण जनताहरु चर्पीको प्रयोग गर्छन् । खुला स्थानमा दिसा पिसाब गर्दैनन् ।	करिब ८०% जनताहरु चर्पीको प्रयोग र खेतीको कामधन्दा पश्चात साबुन पानीले हात धुने गर्छन् । कहिलेकाँही खरानीले पनि हात धुने गर्छन् ।	प्रायः घरहरुमा खानेपानीको भाँडो छोपेर राख्ने गर्छन् । पानी शुद्धताको लागि घरायसी तहको शुद्धिकरण बिधिको खासै प्रयोग गर्दैनन् ।	सागसब्जीहरु पकाउनु भन्दा अघि सफा पानीले धुने गरिन्छ । आवश्यकता अनुसार भाँडाकुँडाहरु धुने गरिन्छ ।	प्रायः प्लाष्टिक जलाउने गरिन्छ, तर अन्य फोहरमैला व्यवस्थित रुपमा बिसर्जन गर्ने गरिएको छैन ।	अधिकाँश महिलाहरु परम्परागत घरेलु उपाय (कटनको कपडाको प्रयोग) अपनाउछन् । करिब १०% छात्राहरु तयारी प्याड पनि प्रयोग गर्छन् । प्रयोग पश्चात यसलाई अरु फोहर सरह नै बिसर्जन गरिन्छ ।	
२	वडाभरि भएका सम्पूर्ण जनताहरु चर्पीको प्रयोग गर्छन् । खुला स्थानमा दिसा पिसाब गर्दैनन् ।	करिब ७०% जनताहरु चर्पीको प्रयोग र खेतीको कामधन्दा पश्चात साबुन पानीले हात धुने गर्छन् । कहिलेकाँही खरानीले पनि हात धुने गर्छन् ।	प्रायः घरहरुमा खानेपानीको भाँडो छोपेर राख्ने गर्छन् । पानी शुद्धताको लागि घरायसी तहको शुद्धिकरण बिधिको खासै प्रयोग गर्दैनन् ।	सागसब्जीहरु पकाउनु भन्दा अघि सफा पानीले धुने गरिन्छ । आवश्यकता अनुसार भाँडाकुँडाहरु धुने गरिन्छ ।	प्रायः प्लाष्टिक जलाउने गरिन्छ, तर अन्य फोहरमैला व्यवस्थित रुपमा बिसर्जन गर्ने गरिएको छैन ।	अधिकाँश महिलाहरु परम्परागत घरेलु उपाय (कटनको कपडाको प्रयोग) अपनाउछन् । करिब ९% छात्राहरु तयारी प्याड पनि प्रयोग गर्छन् । प्रयोग पश्चात यसलाई अरु फोहर सरह नै बिसर्जन गरिन्छ ।	
३	वडाभरि भएका सम्पूर्ण जनताहरु चर्पीको प्रयोग गर्छन् । खुला स्थानमा दिसा पिसाब गर्दैनन् ।	करिब ८५% जनताहरु चर्पीको प्रयोग र खेतीको कामधन्दा पश्चात साबुन पानीले हात धुने गर्छन् । कहिलेकाँही खरानीले पनि हात धुने गर्छन् ।	प्रायः घरहरुमा खानेपानीको भाँडो छोपेर राख्ने गर्छन् । पानी शुद्धताको लागि घरायसी तहको शुद्धिकरण बिधिको खासै प्रयोग गर्दैनन् ।	सागसब्जीहरु पकाउनु भन्दा अघि सफा पानीले धुने गरिन्छ । आवश्यकता अनुसार भाँडाकुँडाहरु धुने गरिन्छ ।	प्रायः प्लाष्टिक जलाउने गरिन्छ, तर अन्य फोहरमैला व्यवस्थित रुपमा बिसर्जन गर्ने गरिएको छैन ।	अधिकाँश महिलाहरु परम्परागत घरेलु उपाय (कटनको कपडाको प्रयोग) अपनाउछन् । करिब १५% छात्राहरु तयारी प्याड पनि प्रयोग गर्छन् । प्रयोग पश्चात यसलाई अरु फोहर सरह नै बिसर्जन गरिन्छ ।	
४	वडाभरि भएका सम्पूर्ण जनताहरु चर्पीको प्रयोग गर्छन् । खुला स्थानमा दिसा पिसाब गर्दैनन् ।	करिब ८५% जनताहरु चर्पीको प्रयोग र खेतीको कामधन्दा पश्चात साबुन पानीले हात धुने गर्छन् । कहिलेकाँही खरानीले पनि हात धुने गर्छन् ।	प्रायः घरहरुमा खानेपानीको भाँडो छोपेर राख्ने गर्छन् । पानी शुद्धताको लागि घरायसी तहको शुद्धिकरण बिधिको खासै प्रयोग गर्दैनन् ।	सागसब्जीहरु पकाउनु भन्दा अघि सफा पानीले धुने गरिन्छ । आवश्यकता अनुसार भाँडाकुँडाहरु धुने गरिन्छ ।	प्रायः प्लाष्टिक जलाउने गरिन्छ, तर अन्य फोहरमैला व्यवस्थित रुपमा बिसर्जन गर्ने गरिएको छैन ।	अधिकाँश महिलाहरु परम्परागत घरेलु उपाय (कटनको कपडाको प्रयोग) अपनाउछन् । करिब १३% छात्राहरु तयारी प्याड पनि प्रयोग गर्छन् । प्रयोग पश्चात यसलाई अरु फोहर सरह नै बिसर्जन गरिन्छ ।	
५	वडाभरि भएका सम्पूर्ण	करिब ८०% जनताहरु चर्पीको प्रयोग र	प्रायः घरहरुमा खानेपानीको भाँडो छोपेर	सागसब्जीहरु पकाउनु भन्दा अघि सफा	प्रायः प्लाष्टिक जलाउने गरिन्छ,	अधिकाँश महिलाहरु परम्परागत घरेलु उपाय (कटनको कपडाको	

वडा	चर्पीको समुचित प्रयोगको अवस्था	साबुन पानीले हात धुने बानीको अवस्था	घरायसी तहको पानी शुद्धीकरणको अवस्था	स्वच्छ र सुरक्षित खानाको प्रयोगको अवस्था	फोहरमैला बिसर्जन र व्यबस्थापनको अवस्था	महिनावारी स्वच्छता व्यबस्थापनको अवस्था	कैफियत
	जनताहरु चर्पीको प्रयोग गर्छन् । खुला स्थानमा दिसा पिसाब गर्दैनन् ।	खेतीको कामधन्दा पश्चात साबुन पानीले हात धुने गर्छन् । कहिलेकाँही खरानीले पनि हात धुने गर्छन् ।	राख्ने गर्छन् । पानी शुद्धताको लागि घरायसी तहको शुद्धिकरण बिधिको खासै प्रयोग गर्दैनन् ।	पानीले धुने गरिन्छ । आवश्यकता अनुसार भाँडाकुँडाहरु धुने गरिन्छ ।	तर अन्य फोहरमैला व्यवस्थित रुपमा बिसर्जन गर्ने गरिएको छैन ।	प्रयोग) अपनाउछन् । करिब १३% छात्राहरु तयारी प्याड पनि प्रयोग गर्छन् । प्रयोग पश्चात यसलाई अरु फोहर सरह नै बिसर्जन गरिन्छ ।	
६	वडाभरि भएका सम्पूर्ण जनताहरु चर्पीको प्रयोग गर्छन् । खुला स्थानमा दिसा पिसाब गर्दैनन् ।	करिब ७५% जनताहरु चर्पीको प्रयोग र खेतीको कामधन्दा पश्चात साबुन पानीले हात धुने गर्छन् । कहिलेकाँही खरानीले पनि हात धुने गर्छन् ।	प्रायः घरहरुमा खानेपानीको भाँडो छोपेर राख्ने गर्छन् । पानी शुद्धताको लागि घरायसी तहको शुद्धिकरण बिधिको खासै प्रयोग गर्दैनन् ।	सागसब्जीहरु पकाउनु भन्दा अघि सफा पानीले धुने गरिन्छ । आवश्यकता अनुसार भाँडाकुँडाहरु धुने गरिन्छ ।	प्रायः प्लाष्टिक जलाउने गरिन्छ, तर अन्य फोहरमैला व्यवस्थित रुपमा बिसर्जन गर्ने गरिएको छैन ।	अधिकाँश महिलाहरु परम्परागत घरेलु उपाय (कटनको कपडाको प्रयोग) अपनाउछन् । करिब १५% छात्राहरु तयारी प्याड पनि प्रयोग गर्छन् । प्रयोग पश्चात यसलाई अरु फोहर सरह नै बिसर्जन गरिन्छ ।	

४.४ खुला दिसामुक्त क्षेत्रको अवस्था

स्थानीय तहको पूनर्संरचना अनुसार रसुवा जिल्लाको ५ वटा गाउँपालिकाहरुमध्ये नौकुण्ड पनि एक हो । यस गाउँपालिकामा कूल २९१८ घरसंख्या तथा १४७४२ जनसंख्या रहेको छ । २०७२ सालको महाभूकम्पले बढी क्षतिग्रस्त भएको गाउँपालिकाहरुमध्ये नौकुण्ड पनि एक हो । भूकम्पबाट अन्य भौतिक संरचनाहरुको साथै चर्पीहरुमा पनि निकै क्षति पुगेको थियो । भूकम्पबाट क्षति भएका घरहरु लगायत अन्य संरचनाहरुको पूनर्निर्माणमा जस्तै चर्पी निर्माणको गतिमा तुलनात्मक रुपमा तिव्र नभए तापनि गाउँपालिकाका जुझारु जनप्रतिनिधि र स्थानीयवासीहरुको पहलमा यस गाउँपालिकालाई २०७४/०९/०९ मा खुला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणा गरिएको छ भने रसुवा जिल्लालाई मिति २०७४/०९/१६ मा ४७ औं जिल्लाको रुपमा खुला दिसामुक्त गरिएको छ । बिभिन्न कारणहरुले हालसम्म करिब २ प्रतिशत घरधुरीमा चर्पी निर्माण गरिएको छैन । यद्यपि कतिपय घरधुरीहरुले आफ्नो आर्थिक स्तर अनुसार कच्ची चर्पीहरु नै निर्माण गरी प्रयोगमा ल्याईरहेका छन् र यस्ता कच्ची चर्पीहरुको बदलामा पक्की चर्पी निर्माणमा जोड दिन जरुरी छ । यस गाउँपालिकामा सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी सचेतनामा वृद्धि र आनीबानीमा सकारात्मक परिवर्तन हुँदै गएको छ । अर्को सकारात्मक कुराको रुपमा यस गाउँपालिकामा गाउँपालिका स्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति पूनर्गठन गरिनुका साथै ६ वटै वडाहरुमा वडास्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति गठन गरिएका छन् र पूर्ण सरसफाइ कार्यक्रम अन्तर्गत सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी बिभिन्न क्रियाकलापहरुमा सक्रिय सहभागिता रहेको अवस्था छ ।

यसर्थ, यस गाउँपालिकामा पनि खुला दिसामुक्तको दीगोपनाको लागि निश्चित योजनाको तर्जुमा गरि नेपाल सरकारले निर्दिष्ट गरेको क्षेत्रगत बिकास लक्ष्य र संयुक्त राष्ट्र संघीय दीगो बिकास लक्ष्य पूरा गर्न र निर्धारित समयममा नै पूर्ण सरसफाइयुक्त गाउँपालिका घोषणाको लागि पहल गर्न आवश्यक देखिन्छ । यसको लागि निम्न क्रियाकलापहरु गर्न सकिन्छ :

- स्थानीय तहमा दक्ष जनशक्तिको उत्पादन (ट्रिगरर, म्यासन तथा अन्य दक्ष मिस्त्रीको तालिम)
- सामाजिक परिचालकहरु र ट्रिगररहरुको प्रभावकारी परिचालन
- सूचना, शिक्षा र सञ्चार (IEC) सामग्रीहरुको विकास र वितरण
- क्षमता अभिबृद्धि तथा सरोकारवालाको अभिमुखीकरण/कार्यशाला गोष्ठी
- अनुगमन टोली गठन र प्रभावकारी परिचालन
- सरोकारवालाहरुसंग प्रभावकारी समन्वय
- अवलोकन भ्रमण
- सम्मान र पुरस्कार

५. खानेपानीको पहुँचबिहिन जनसंख्या तथा संकटासन्नता बिश्लेषण

स्थलगत सर्भेक्षणबाट प्राप्त तथ्यांकहरु अनुसार नौकुण्ड गाउँपालिकामा संकटासन्न कूल घरधुरी १००१ र जनसंख्या ४१०४ रहेका छन् । जातिगत बिश्लेषण गर्दा जनजाति ९४८ घर (९४.७१%), दलित १५ घर (१.५०%), ब्राम्हण/क्षेत्री ३३ घर (३.३०%) र अन्य पिछडिएका ५ घर (०.५०%) रहेका छन् । वडागत संकटासन्न घरधुरी र जनसंख्याको अवस्थिति र बिबरणको बिश्लेषण अनुसार खानेपानी आयोजनाको संख्या करिब २९–३६ वटाको हाराहरीमा आवश्यक पर्ने देखिन्छ । यस सम्बन्धी बिस्तृत वडागत बिबरण तलको दुई वटा तालिकाहरुमा दिईएको छ ।

तालिका २७ : संकटासन्न जनसंख्याको बिबरण

वडा	सँकटासन्नताको बर्गीकरण अनुसार घरसंख्या				कूल घरसंख्या	जनसंख्या	पहुँचबिहिनको लागि नयाँ आयोजना संख्या		कैफियत
	धेरै उच्च (A)	उच्च (B)	मध्यम (C)	सामान्य (D)			घरधुरीको आधार	जनसंख्याको आधार	
१	०	०	०	०	०	०	०	०	
२	०	०	०	२२	२२	१५५	१	१	
३	०	०	०	२०२	२०२	१००३	७	७	
४	०	०	०	६४२	६४२	२२८७	२३	१६	
५	०	०	०	०	०	०	०	०	
६	०	०	०	१३५	१३५	६५९	५	५	
कूल	**०**	०	०	**१००१**	**१००१**	४१०४	**३६**	**२९**	
प्रतिशत	**०**	**०**	**०**	**१००**	**१००**				

श्रोतः स्थलगत सर्बेक्षण, २०७६ ***२८ घर/आयोजना **१४२ जनसंख्या/आयोजना**

तालिका २८ : संकटासन्न जनसंख्याको बिबरण (जातिगत)

वडा	सँकटासन्न घरधुरी				कूल घरसंख्या	प्रतिशत	कूल जनसंख्या	प्रतिशत
	जनजाति	दलित	ब्राह्मण/क्षेत्री	अन्य				
१	०	०	०	०	०	०.००	०	०.००
२	९	०	१३	०	२२	२.२०	१५५	३.७८
३	२०२	०	०	०	२०२	२०.१८	१००३	२४.४४
४	६१७	५	२०	०	६४२	६४.१४	२२८७	५५.७३
५	०	०	०	०	०	०.००	०.००	०.००
६	१२०	१०	०	५	१३५	१३.४९	६५९	१६.०६
कूल	**९४८**	**१५**	**३३**	**५**	**१००१**	**१००**	**४१०४**	**१००**
प्रतिशत	**९४.७१**	**१.५०**	**३.३०**	**०.५०**	**१००**			

श्रोतः स्थलगत सर्बेक्षण, २०७६

६. खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजनाहरुको प्राथमिकीकरण

नौकुण्ड गाउँपालिकाको सन्दर्भमा खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजनाहरुको बिश्लेषण गर्दा दुई किसिमका आयोजनाहरु–बिद्यमान र सुधारिएको खानेपानीबाट बञ्चित समुदायका लागि निर्माण गर्नु पर्ने नयाँ आयोजनाहरुलाई ध्यान दिनु पर्ने हुन्छ । त्यसमध्ये पनि आयोजनाहरु र समुदायहरुको बिद्यमान संकटासन्नतालाई आधार मानेर प्राथमिकीकरण गर्दा बाञ्छनीय नै देखिन्छ । संकटासन्नता बिश्लेषण स्थलगत सर्भेक्षणबाट प्राप्त तथ्यांकहरुको आधारमा निम्न चार समूहमा बर्गीकरण गरिएको छ :

१) ७५%–१००% धेरै उच्च संकटासन्नता **(A)**
२) ६५%–७५% उच्च संकटासन्नता **(B)**
३) ५५%–६५% मध्यम संकटासन्नता **(C)**
४) ०–५५% सामान्य संकटासन्नता **(D)**

संकटासन्नताको आधारमा क्रमशः पहिलो प्राथमिकता समूह – १ को धेरै उच्च, दोश्रो प्राथमिकता समूह – २ को उच्च, तेश्रो प्राथमिकता समूह – ३ को मध्यम र अन्तिम प्राथमिकता समूह – ४ को सामान्य संकटासन्नता भएको आयोजनाहरुलाई दिईएको छ ।

यस गाउँपालिकामा बिद्यमान आयोजनाहरुको संख्या ८९ वटा रहेका छन्, जसमध्ये ठूलो खाले मर्मत गर्नु पर्ने ३ वटा, पूनर्स्थापना गर्नु पर्ने १४ वटा र पून:र्निर्माण गर्नु पर्ने ३ वटा आयोजनाहरु छन् । ती सबै आयोजनाहरुलाई पनि संकटासन्नताको आधारमा समेत बर्गीकरण गरिएको छ । **(आयोजनाहरुको बिबरण अनुसूचीमा संलग्न छ)** त्यस्तै, पूर्व–सम्भाब्यता अध्ययन गरिएका ६ वटा आयोजनाहरुलाई पनि संकटासन्नताको समूहहरुमा बर्गीकरण गरिएको छ । यसैको आधारमा प्राथमिकीकरण गरी पञ्चबर्षीय कार्यक्रम र बजेट निर्माण गरिएको छ, जुन यसै गुरुयोजनाको परिच्छेद ८ र १० मा बिस्तृत रुपमा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका २९ र ३० मा बिद्यमान आयोजनाहरुको सकटासन्नताको अवस्था र सोको आधारमा आयोजनाहरुको प्राथमिकताको साथै पूर्ण सञ्चालनमा ल्याउनका लागि गरिनु पर्ने उपाय र लाभान्वित घरधुरी र जनसंख्याको वडागत बिबरण दिईएको छ ।

तालिका २९ : बिद्यमान आयोजनाहरुको संकटासन्नताको अवस्था र प्राथमिकताक्रम

वडा	आयोजना संख्या	पूर्ण सञ्चालित				सामान्य मर्मत				ठूलो मर्मत				पूनर्स्थापना				पून:र्निर्माण			
		A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D
१	७	०	१	२	४	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२	९	२	०	२	५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
३	१६	०	०	५	३	०	०	०	०	०	०	०	१	०	२	२	२	१	०	०	१
४	२३	०	४	३	८	०	०	०	०	०	०	१	१	०	०	४	४	०	०	०	१*
५	१६	०	२	६	८	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६	१८	०	२	७	९	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
कूल	**८९**	२	९	२५	३७	०	०	०	०	०	०	१	२	०	२	६	६	१	०	०	२

श्रोतः स्थलगत सर्बेक्षण, २०७६ ***१ वटा आयोजना निर्माणाधिन**

तालिका ३० : आयोजनाको बिद्यमान अवस्था र लाभान्वित घरधुरी र जनसख्याको बिबरण

वडा	मर्मत गर्नुपर्ने आयोजना			ठूलो मर्मत गर्नुपर्ने आयोजना			पूनर्स्थापना गर्नुपर्ने आयोजना			पूनर्निर्माण गर्नुपर्ने आयोजना		
	संख्या	घरसंख्या	जनसंख्या	संख्या	घरसंख्या	जनसंख्या	संख्या	घरसंख्या	जनसंख्या	संख्या	घरसंख्या	जनसंख्या
१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
३	०	०	०	१	२५	९७	६	१२४	५८३	२	३३	१४०
४	०	०	०	२	४९	२८६	८	१५१	७१६	१	१६	७५
५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
कूल	**०**	**०**	**०**	**३**	**७४**	**३८३**	**१४**	**२७५**	**१२९९**	**३**	**४९**	**२१५**

श्रोतः स्थलगत सर्वेक्षण, २०७६

७. सरोकारवालाको भूमिका

७.१ गाउँपालिकास्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति (RM-WASH-CC)

नेपालको संबिधान २०७२ अनुसार साबिकका गाबिसहरु र नगरपालिकाहरु समाबेश गरि स्थानीय तहहरुको पूनर्संरचना मार्फत गाउँपालिकाहरु र नगरपालिकाहरु घोषणा गरिएका छन् । सोही अनुसार स्थानीय तहहरुको निर्वाचन सम्पन्न भई स्थानीय सरकार गठन भई संघीयता कार्यान्वयनमा आई सकेको अवस्था छ । सरसफाइ गुरुयोजनाको अबधारणा अनुसार साबिकको गाबिस जस्तै हालको गाउँपालिका क्षेत्रभित्र खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी कुनै पनि क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्न सबभन्दा प्रमुख सरोकारवाला निकाय गाउँपालिका स्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति हुन् । गाउँपालिका क्षेत्रभित्र कार्यरत सबै सरोकारवाला संस्थाहरुले पनि उक्त समन्वय समितिसंग नै समन्वय गरि निर्धारित कार्यहरु गर्नु पर्छ । राष्ट्रिय सरसफाइ निर्देशन समिति र राष्ट्रिय सरसफाइ समन्वय समितिले स्थानीय तहको पून:संरचना अनुसार गाउँपालिका स्तरीय र वडास्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिहरु गठन, यसको संरचना र सदस्यहरु तथा भूमिकाहरुको सम्बन्धमा हालै केही निर्णयहरु गरेको छ, जुन निम्न बमोजिम छ :

७.१.१ सदस्यहरु तथा भूमिकाहरु

अध्यक्ष	गाउँपालिका अध्यक्ष
सदस्य सचिव	प्रशासकिय अधिकृत
सम्पर्क ब्यक्ति	निर्वाचित महिला सदस्यहरु मध्येबाट १ जना छनौट गर्ने ।
सदस्यहरु	गाउँपालिका उपाध्यक्ष
	सवै निर्वाचित वडा अध्यक्षहरु
	स्वास्थ्य सुविधा प्रदायकहरु,
	प्रतिनिधि, गैर सरकारी वा समुदायमा आधारित संस्था
	प्रतिनिधि, खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी उपभोक्ता समिति
	प्रतिनिधि, वन उपभोक्ता समिति
	प्रतिनिधि, टोल सुधार समिति
	प्रतिनिधि, महिला समूह
	प्रतिनिधि, बाल क्लव
	प्रतिनिधि, महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका
	प्रतिनिधि, विद्यालय व्यवस्थापन समिति
	प्रतिनिधि, कलेज व्यवस्थापन समिति
	प्रतिनिधि, बैंक तथा बित्तिय संस्थाहरु
	प्रतिनिधि, सुरक्षा निकाय आदि ।

भूमिका

- समग्र गाउँपालिकाको खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी विवरण तयार पार्ने र अद्यावधिक गर्ने ।
- विद्यमान व्यवधानहरुलाई न्यूनिकरण गर्न खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी चुनौतीहरु र सो सम्बन्धी अपनाइएका रणनीतिहरुको विश्लेषण गर्ने ।

- सरसफाइ प्रवर्द्धन सम्बन्धी क्रियाकलापहरु तथा सोको लागि आवश्यक बजेट सहितको अल्पकालीन र दीर्घकालीन योजना बनाइ गाउँपालिकास्तरीय संयुक्त कार्ययोजना तयार पार्ने र कार्यान्वयन गर्ने ।
- नियमित अनुगमन गर्न अनुगमन टोली गठन गर्ने र वडा, समुदाय तथा विद्यालयहरुलाई प्राविधिक सरसल्लाह तथा सहयोग उपलब्ध गराउने ।
- निर्वाध रुपमा कार्यक्रमहरुको सहज कार्यान्वयनको निमित्त समीक्षा बैठक लगायत अनुगमन क्रियाकलापहरु संचालन/आयोजना गर्ने ।
- पूर्ण सरसफाइ सम्बन्धी रणनीतिक योजना/कार्ययोजना तयार गर्ने तथा आवश्यक बजेटलाई गाउँपरिषद्बाट पारित गर्ने ।
- आवश्यक सूचना र निर्णयको परस्पर आदान प्रदानको लागि प्रदेशस्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति (P-WASH-CC) संग समन्वय गर्ने ।
- कार्यक्रमको प्रभावकारिताको लागि स्रोत सर्भेक्षण तथा सरोकारवालाहरुको विश्लेषण गर्ने ।
- क्षेत्रगत क्रियाकलापहरुको योजना, कार्यक्रम र कार्यसम्पादनको मूल्याङ्कन गर्नका लागि हरेक तीन महिनामा बैठक आयोजना गर्ने ।
- उपयुक्तता तथा आवश्यकता अनुसार नौला एवं सिर्जनशील क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्ने ।

७.२ वडास्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति (W-WASH-CC)

७.२.१ सदस्यहरु तथा भूमिकाहरु

अध्यक्ष	वडा अध्यक्ष
सदस्य सचिव	वडा सचिव
सम्पर्क व्यक्ति	निर्वाचित महिला सदस्यहरु मध्येबाट १ जना छनौट गर्ने ।
सदस्यहरु	सबै निर्वाचित वडा सदस्यहरु, स्वास्थ्य चौकी, प्रतिनिधि, सबै वडा स्तरिय सरकारी कार्यालय प्रतिनिधि, गैर सरकारी वा समुदायमा आधारित संस्था प्रतिनिधि, खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी उपभोक्ता समिति प्रतिनिधि, वन उपभोक्ता समिति प्रतिनिधि, टोल सुधार समिति प्रतिनिधि, महिला समूह प्रतिनिधि, बाल क्लव प्रतिनिधि, महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका/कार्यकर्ता प्रतिनिधि, विद्यालय व्यवस्थापन समिति प्रतिनिधि, कलेज व्यवस्थापन समिति प्रतिनिधि, सहकारी संस्थाहरु प्रतिनिधि, सुरक्षा निकाय आदि ।

भूमिका

- वडाको खानेपानी तथा सरसफाइको रुपरेखा तयार गरी लेखाजोखा तथा अद्यावधिक गर्ने ।
- विद्यमान व्यवधानहरुलाई न्यूनीकरण गर्न खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी चुनौतीहरु र सो सम्बन्धी अपनाइएका रणनीतिहरुको विश्लेषण गर्ने ।
- सरसफाइ प्रवर्द्धन गर्ने क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्न तथा सो को लागि आवश्यक बजेट सहितको अल्पकालिन तथा दीर्घकालिन योजना तयार पार्ने र कार्यान्वयन गर्ने ।
- नियमित अनुगमनका लागि वडास्तरीय अनुगमन टोली गठन गर्ने र समुदाय तथा विद्यालयलाई प्राविधिक सरसल्लाह र सहयोग उपलब्ध गराउने ।
- कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयन तथा अनुगमनका लागि नियमित रुपमा समीक्षा बैठक गर्ने ।
- वडास्तरीय पूर्ण सरसफाइ सम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रम तयार गर्ने ।
- उपयुक्तता तथा आवश्यकता अनुसार नौलो एवं सिर्जनशील क्रियाकलापहरु गर्ने ।
- आवश्यक जानकारी तथा अन्य क्रियाकलापको लागि गाउँपालिका खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिसँग समन्वय गर्ने ।

८. कार्य योजना

८.१ नयाँ खानेपानी आयोजनाहरु

वडा	प्राथमिकता/ संकटासन्नताको बर्गीकरण	आयोजना संख्या	लाभान्वित		कूल लागत (हजारमा)	पहिलो बर्ष	दोश्रो बर्ष	तेश्रो बर्ष	चौथो बर्ष	पाँचौं बर्ष	कैफियत
			घर	जनसंख्या							
१	C–१, D–१	२	३४	१९५	२,३४०.००	–	१,१७०.००	१,१७०.००	–	–	
२	D–२	२	३१	१७३	२,०७६.००	–	१,०३८.००	१,०३८.००	–	–	
३	B–१, C–१, D–३	५	१९४	१०६३	१२,७५६.००	–	५,१०२.४०	५,१०२.४०	२,५५१.२०	–	
४	C–२, D–८	१०	३७६	१८००	२१,६००.००	–	६,४८०.००	६,४८०.००	६,४८०.००	२१६०	
५	D–१	१	६०	२५०	३,०००.००	–	३,०००.००	–	–	–	
६	D–१	१	८५	५५०	६,६००.००	–	–	६,६००.००	–	–	
	कूल	**२१**	**७८०**	**४०३१**	**४८,३७२.००**	**०.००**	**१६,७९०.४०**	**२०,३९०.४०**	**९,०३१.२०**	**२,१६०.००**	

८.२ सामान्य मर्मत गर्नुपर्ने खानेपानी आयोजनाहरु[1]

वडा	संकटासन्नताको बर्गीकरण				आयोजना संख्या	लाभान्वित		कूल लागत (हजारमा)	पहिलो बर्ष	दोश्रो बर्ष	तेश्रो बर्ष	चौथो बर्ष	पाँचौं बर्ष	कैफियत
	A	B	C	D		घर	जनसंख्या							
१	०	०	०	०	०	०	०	–	–	–	–	–	–	
२	०	०	०	०	०	०	०	–	–	–	–	–	–	
३	०	०	०	०	०	०	०	–	–	–	–	–	–	
४	०	०	०	०	०	०	०	–	–	–	–	–	–	
५	०	०	०	०	०	०	०	–	–	–	–	–	–	
६	०	०	०	०	०	०	०	–	–	–	–	–	–	
कूल	**०**	**०**	**०**	०	**०**	**०**	**०**	–	–	–	–	–	–	

[1]एक वा सो भन्दा बढी मुख्य संरचनामा सामान्य मर्मत आवश्यक भएको आयोजनालाई यस अन्तर्गत राखिएको छ। आयोजना सुचारु रुपमा सञ्चालनमा रहेको र मर्मतको लागि बाह्य सहयोगको आवश्यकता नभएको साथै सो को लागि उपभोक्ता समितिको क्षमताभित्रै रहेको आयोजनालाई "**सामान्य मर्मत आवश्यक भएको आयोजना**" को रुपमा बर्गिकरण गरिएको छ।

८.३ ठूलो खाले मर्मत गर्नुपर्ने खानेपानी आयोजनाहरु[2]

वडा	संकटासन्नताको बर्गीकरण				आयोजना संख्या	लाभान्वित		कूल लागत (हजारमा)	पहिलो बर्ष	दोश्रो बर्ष	तेश्रो बर्ष	चौथो बर्ष	पाँचौं बर्ष	कैफियत
	A	B	C	D		घर	जनसंख्या							
१	०	०	०	०	०	०	०	–	–	–	–	–	–	
२	०	०	०	०	०	०	०	–	–	–	–	–	–	
३	०	०	०	१	१	२५	९७	११६.४०	११६.४०	–	–	–	–	
४	०	०	१	१	२	४९	२८६	३४३.२०	३४३.२०	–	–	–	–	
५	०	०	०	०	०	०	०	–	–	–	–	–	–	
६	०	०	०	०	०	०	०	–	–	–	–	–	–	
कूल	**०**	**०**	**१**	**२**	**३**	**७४**	**३८३**	**४५९.६०**	**४५९.६०**	**–**	**–**	**–**	**–**	

८.४ पूनःस्थापना गर्नुपर्ने खानेपानी आयोजनाहरु[3]

वडा	संकटासन्नताको बर्गीकरण				आयोजना संख्या	लाभान्वित		कूल लागत (हजारमा)	पहिलो बर्ष	दोश्रो बर्ष	तेश्रो बर्ष	चौथो बर्ष	पाँचौं बर्ष	कैफियत
	A	B	C	D		घर	जनसंख्या							
१	०	०	०	०	०	०	०	–	–	–	–	–	–	
२	०	०	०	०	०	०	०	–	–	–	–	–	–	
३	०	२	२	२	६	१२४	५८३	३,४९८.००	–	१,१६६.००	१,१६६.००	१,१६६.००	–	
४	०	०	४	४	८	१५१	७१६	४,२९६.००	–	१,०७४.००	१,०७४.००	१,०७४.००	१,०७४.००	
५	०	०	०	०	०	०	०	–	–	–	–	–	–	
६	०	०	०	०	०	०	०	–	–	–	–	–	–	
कूल	**०**	**२**	**६**	**६**	**१४**	**२७५**	**१२९९**	**७,७९४.००**	**–**	**२,२४०.००**	**२,२४०.००**	**२,२४०.००**	**१,०७४.००**	

[2]एक वा सो भन्दा बढी मुख्य संरचनामा ठूलो खाले मर्मत आवश्यक भएको आयोजनालाई यस अन्तर्गत राखिएको छ। आयोजना सुचारु वा आंशिक रुपमा सञ्चालनमा रहेको, तर ठूलो खाले मर्मत आवश्यक भएको र मर्मतको लागि बाह्य सहयोग (प्राबिधिक वा अन्य) को आवश्यकता भएको आयोजनालाई "**ठूलो खालको मर्मत आवश्यक भएको आयोजना**" को रुपमा बर्गिकरण गरिएको छ।

[3]डिजाईन तहमा सुचारु वा आंशिक रुपमा सञ्चालनमा रहेको, तर वर्तमान परिमाणत्मक वा/तथा गुणात्मक माग धान्न/पूरा गर्न असक्षम रहेको आयोजनालाई "**पूनर्स्थापना आवश्यक भएको आयोजना**" मा बर्गिकरण गरिएको छ, आयोजनाको जनसंख्या, पानीको गुणस्तर, परिमाण र आपुर्ति अवधि तथा प्रेसर, गति जस्ता प्राविधिक कारक तत्वहरुको आधारमा डिजाईन तहमा आयोजना सञ्चालनमा रहेको/नरहेको निर्धारण गरिन्छ।

८.५ पूनःर्निर्माण गर्नुपर्ने खानेपानी आयोजनाहरु[४]

वडा	प्राथमिकता/संकटासन्नताको बर्गीकरण				आयोजना संख्या	लाभान्वित		कूल लागत (हजारमा)	पहिलो बर्ष	दोश्रो बर्ष	तेश्रो बर्ष	चौथो बर्ष	पाँचौं बर्ष	कैफियत
	A	B	C	D		घर	जनसंख्या							
१	०	०	०	०	०	०	०	-	-	-	-	-	-	
२	०	०	०	०	०	०	०	-	-	-	-	-	-	
३	१	०	०	१	२	३३	१४०	१,२६०.००	-	६३०.००	-	६३०.००	-	
४	०	०	०	१	१	१६	७५	६७५.००	-	-	-	६७५.००	-	
५	०	०	०	०	०	०	०	-	-	-	-	-	-	
६	०	०	०	०	०	०	०	-	-	-	-	-	-	
कूल	**१**	**०**	**०**	**२**	**३**	**४९**	**२१५**	**१,९३५.००**	**-**	**६३०.००**	**-**	**१,३०५.००**	**-**	

[४] मुश्किलले आंशिक रुपमा सञ्चालनमा रहेको वा सञ्चालनमा नै नरहेको आयोजना, जसलाई पूनः पूर्ण सञ्चालनमा ल्याउन ठूलो मात्रामा प्राविधिक र आर्थिक सहयोग बाह्य श्रोतको रुपमा आवश्यक पर्ने आयोजनालाई "**पूनःर्निर्माण आवश्यक पर्ने आयोजना**" को रुपमा बर्गिकरण गरिएको छ । यसको लागि उपभोक्ता समिति र समुदायहरुले समेत आवश्यकता अनुसार केही आर्थिक लगानी गर्नुपर्ने हुन्छ । बिद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुको यस्तो खालको बर्गिकरण (मर्मत, पूनर्स्थापना वा पूनःर्निर्माण आवश्यक भएको आयोजना) **NWASH MIS** मार्फत तयार गरिएको सारांश प्रतिवेदनको आधारमा गरिएको छ ।

८.६ बिद्यालयमा खानेपानी आयोजनाहरु

वडा	बिद्यालय संख्या	बिद्यार्थीसंख्या	कूल लागत (हजारमा)	पहिलो बर्ष	दोश्रो बर्ष	तेश्रो बर्ष	चौथो बर्ष	पाँचौं बर्ष
१	०	०	०.००	–	–	–	–	–
२	०	०	०.००	–	–	–	–	–
३	०	०	०.००	–	–	–	–	–
४	१	५५	१७०.४०	१७०.४०	–	–	–	–
५	१	८०	१७०.४०	१७०.४०	–	–	–	–
६	१	६०	१७०.४०	१७०.४०	–	–	–	–
कूल	**३**	**१९५**	**५११.२०**	**५११.२०**	**–**	**–**	**–**	**–**

८.७ क्षमता अभिबृद्धि योजना

क्र.सं.	बिबरण	आयोजना संख्या	कूल लागत	पहिलो बर्ष	दोश्रो बर्ष	तेश्रो बर्ष	चौथो बर्ष	पाँचौं बर्ष
१	खानेपानी उपभोक्ता समिति तालीम	८९	१,७८०.००	८९०.००	८९०.००	–	–	–
२	खानेपानी सुरक्षा योजनाको तालीम	८९	२,६७०.००	८०१.००	८०१.००	१,०६८.००	–	–
३	मर्मत सम्भार कार्यकर्ताको तालीम	८९	१,३३५.००	६६७.५०	६६७.५०	–	–	–
४	पानीको गुणस्तर अनुगमन र जाँच	८९	१,३३५.००	१,३३५.००	–	–	–	–
५	आयोजनाहरुको श्रोत संरक्षण	८९	८९०.००	-	८९०.००	–	–	–
	कूल	**८९**	**८,०१०.००**	**३,६९३.५०**	**३,२४८.५०**	**१,०६८.००**	**–**	**–**

८.८ खुदिमु (ODF) दीगोपनाको योजना

सि. न.	क्रियाकलापहरु	अवधि		जिम्मेवारी	
		देखि	सम्म	मुख्य	सहयोगी
१	क्षमता अभिबृद्धि र दक्ष जनशक्तिको विकास/उत्पादन (ट्रिगरर, म्यासन तथा अन्य दक्ष मिस्त्रीको तालिम)	२०७६/७७	२०७७/७८	RM-WASH-CC	सहयोगी संस्था
२	सामाजिक परिचालकहरु र ट्रिगररहरुको प्रभावकारी परिचालन	२०७६/७७	२०८०/८१	W-WASH-CC RM-WASH-CC	गाउँपालिका सहयोगी संस्था
३	सूचना, शिक्षा र सञ्चार (IEC) सामग्रीहरुको विकास र वितरण	२०७६/७७	२०८०/८१	RM-WASH-CC	गाउँपालिका सहयोगी संस्था
४	क्षमता अभिबृद्धि तथा सरोकारवालाको अभिमुखीकरण/कार्यशाला गोष्ठी	२०७६/७७	२०८०/८१	RM-WASH-CC	गाउँपालिका सहयोगी संस्था
५	अनुगमन टोली गठन र प्रभावकारी परिचालन	२०७६/७७	२०८०/८१	RM-WASH-CC	गाउँपालिका सहयोगी संस्था
६	सम्मान र पुरस्कार	२०७६/७७	२०८०/८१	RM-WASH-CC	गाउँपालिका
७	अवलोकन भ्रमण	२०७६/७७	२०७७/७८	RM-WASH-CC	गाउँपालिका
८	सरोकारवालाहरुसंग प्रभावकारी समन्वय	२०७६/७७	२०८०/८१	RM-WASH-CC	गाउँपालिका

८.९ सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना

क्र. सं.	क्रियाकलापहरु	अवधि		जिम्मेवारी	
		देखि	सम्म	मुख्य	सहयोगी
१	गाउँपालिका र वडास्तरीय WASH समन्वय समितिहरुको गठन/पूनर्गठन	२०७६/७७	२०७६/७७	W-WASH-CC RM-WASH-CC	गाउँपालिका सहयोगी संस्था
२	आम सञ्चार, महोत्सव, सभा सम्मेलन तथा घर दैलो कार्यक्रम आदि मार्फत जनचेतनामूलक क्रियाकलाप सञ्चालन	२०७६/७७	२०८०/८१	W-WASH-CC RM-WASH-CC	गाउँपालिका सहयोगी संस्था
३	स्थानीय परिवेश र भाषा अनुरुप सूचना, शिक्षा र सञ्चार (IEC) सामग्रीहरुको विकास र वितरण	२०७६/७७	२०८०/८१	RM-WASH-CC	गाउँपालिका सहयोगी संस्था
४	क्षमता अभिबृद्धि तथा दक्ष जनशक्तिको विकास/उत्पादन (ट्रिगरर, सामाजिक परिचालक, महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका आदि दक्ष जनशक्तिको तालिम)	२०७६/७७	२०७७/७८	RM-WASH-CC	सहयोगी संस्था
५	संस्थागत तथा सार्वजनिक चर्पीहरुको नियमित मर्मत संभार र स्तरोन्नती	२०७६/७७	२०८०/८१	W-WASH-CC RM-WASH-CC	गाउँपालिका
६	छ वटा अत्यावश्यक अवस्थामा साबुन पानीले हात धुने लगायत थप व्यक्तिगत स्वच्छता आनीबानीमा परिवर्तन र प्रवर्द्धन	२०७६/७७	२०८०/८१	W-WASH-CC RM-WASH-CC	सहयोगी संस्था
७	फोहोर पानीको व्यवस्थापन, खाद्य स्वच्छता, पानी शुद्धिकरण तथा 3R (Reduce, Re-use, Re-cycle) सम्बन्धी प्रशिक्षण तथा अभिमुखीकरण	२०७६/७७	२०७७/७८	RM-WASH-CC	सहयोगी संस्था
८	गाउँपालिकाको समग्र फोहरमैला व्यवस्थापनको लागि स्यानिटरी ल्याण्डफिल साइटको निर्माण	२०७६/७७	२०७८/७९	गाउँपालिका	RM-WASH-CC
९	अनुगमन टोली गठन र प्रभावकारी परिचालन	२०७६/७७	२०८०/८१	RM-WASH-CC	गाउँपालिका सहयोगी संस्था
१०	पुरस्कार तथा सजायँको प्रभावकारी कार्यान्वयन	२०७६/७७	२०८०/८१	RM-WASH-CC	गाउँपालिका
११	अवलोकन भ्रमण	२०७६/७७	२०७७/७८	RM-WASH-CC	गाउँपालिका
१२	सरोकारवालाहरुसंग प्रभावकारी समन्वय	२०७६/७७	२०८०/८१	RM-WASH-CC	गाउँपालिका

९. कार्यक्रम र बजेट

सि.न.	क्रियाकलाप	ईकाइ	परिमाण	अनुमानित लागत रकम (हजारमा)	कैफियत
१	स्वच्छ खानेपानीको पहुँच नभएको समुदायमा नयाँ खानेपानी आयोजनाको निर्माण[५]	गोटा	२१	४८,३७२.००	
२	खानेपानी आयोजनाहरुको सामान्य मर्मत[६]	गोटा	०	०.००	
३	खानेपानी आयोजनाहरुको ठूलो खाले मर्मत[७]	गोटा	३	४५९.६०	
४	खानेपानी आयोजनाहरुको पूनर्स्थापना[८]	गोटा	१४	७,७९४.००	
५	खानेपानी आयोजनाहरुको पूनर्निर्माण[९]	गोटा	३	१,९३५.००	
६	खानेपानीको सुबिधा नभएको बिद्यालयमा खानेपानी आयोजनाको निर्माण[१०]	गोटा	३	५११.२०	
७	क्षमता अभिबृद्धि कार्यक्रम				
७.१	खानेपानी उपभोक्ता समितिको तालीम	गोटा	८९	१,७८०.००	
७.२	खानेपानी सुरक्षा योजनाको तालीम	गोटा	८९	२,६७०.००	
७.३	मर्मत सम्भार कार्यकर्ताको तालीम	गोटा	८९	१,३३५.००	
७.४	पानीको गुणस्तर अनुगमन र जाँच	गोटा	८९	१,३३५.००	
७.५	खानेपानी आयोजनाहरुको श्रोत संरक्षण	गोटा	८९	८९०.००	
८	पूर्ण सरसफाइ कार्यक्रम (खुदिमु दीगोपना र सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना सहित)	वडा	६	४,२००.००	
	कुल			**७१,२८१.८०**	

[५] प्रतिब्यक्ति लागत रु. १२,०००.०० दरले नयाँ खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजनाको लागत निर्धारण गरिएको छ ।

[६] सामान्य मर्मतको लागि प्रति नयाँ खानेपानी आयोजनाको कूल लागतको ५% रकमलाई आधार मानेर निर्धारण गरिएको छ ।

[७] ठूलो खाले मर्मतको लागि प्रति नयाँ खानेपानी आयोजनाको कूल लागतको १०% रकमलाई आधार मानेर निर्धारण गरिएको छ ।

[८] पूनर्स्थापनाको लागि प्रति नयाँ खानेपानी आयोजनाको कूल लागतको ५०% रकमलाई आधार मानेर निर्धारण गरिएको छ ।

[९] पून:निर्माणको लागि प्रति नयाँ खानेपानी आयोजनाको कूल लागतको ७५% रकमलाई आधार मानेर निर्धारण गरिएको छ ।

[१०] बिद्यालय खानेपानीको लागि प्रति नयाँ खानेपानी आयोजनाको कूल लागतको १०% रकमलाई आधार मानेर निर्धारण गरिएको छ ।

१०. पञ्चबर्षिय बार्षिक बजेट

सि.न.	क्रियाकलाप	अनुमानित लागत रकम	बार्षिक अनुमानित बजेट (हजारमा)					कैफियत
			पहिलो बर्ष २०७६/७७	दोश्रो बर्ष २०७७/७८	तेश्रो बर्ष २०७८/७९	चौथो बर्ष २०७९/८०	पाँचौं बर्ष २०८०/८१	
१	स्वच्छ खानेपानीको पहुँच नभएको समुदायमा नयाँ खानेपानी आयोजनाको निर्माण	४८,३७२.००	–	१६,७९०.४०	२०,३९०.४०	९,०३१.२०	२,१६०.००	
२	खानेपानी आयोजनाहरुको सामान्य मर्मत	०.००	–	–	–	–	–	
३	खानेपानी आयोजनाहरुको ठूलो खाले मर्मत	४५९.६०	४५९.६०	–	–	–	–	
४	खानेपानी आयोजनाहरुको पून:र्स्थापना	७,७९४.००	–	२,२४०.००	२,२४०.००	२,२४०.००	१,०७४.००	
५	खानेपानी आयोजनाहरुको पूनर्निर्माण	१,९३५.००	–	६३०.००	–	१,३०५.००	–	
६	खानेपानीको सुबिधा नभएको बिद्यालयमा खानेपानी आयोजनाको निर्माण	५११.२०	५११.२०	–	–	–	–	
७	क्षमता अभिबृद्धि कार्यक्रम	०.००						
७.१	खानेपानी उपभोक्ता समितिको तालीम	१,७८०.००	८९०.००	८९०.००	–	–	–	
७.२	खानेपानी सुरक्षा योजनाको तालीम	२,६७०.००	८०१.००	८०१.००	१,०६८.००	–	–	
७.३	मर्मत सम्भार कार्यकर्ताको तालीम	१,३३५.००	६६७.५०	६६७.५०	–	–	–	
७.४	पानीको गुणस्तर अनुगमन र जाँच	१,३३५.००	१,३३५.००	–	–	–	–	
७.५	खानेपानी आयोजनाहरुको श्रोत संरक्षण	८९०.००	-	८९०.००	–	–	–	
८	पूर्ण सरसफाइ कार्यक्रम (खुदिमु दीगोपना र सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना सहित)	४,२००.००	८४०.००	८४०.००	८४०.००	८४०.००	८४०.००	
	कुल	**७१,२८१.८०**	**५,५०४.३०**	**२३,७४८.९०**	**२४,५३८.४०**	**१३,४१६.२०**	**४,०७४.००**	

११. गुरुयोजना अनुमोदन, कार्यान्वयन, अनुगमन र अद्यावधिक

११.१. गुरुयोजनाको अनुमोदन र पैरबी

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अन्तर्गत गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको काम, कर्तव्य र अधिकारहरु अनुसार खानेपानी योजनाको तर्जुमा, कार्यान्वयन, नियमन, महसुल निर्धारण गर्ने आदि रहेका छन् । यस अनुसार स्थानीय निकायहरु खानेपानी र सरसफाइ सेवाका लागि पूर्ण रुपमा उत्तरदायी छन् । यस गुरुयोजना गाउँपालिकाको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छताको समग्र विकासको निम्ति एक महत्वपूर्ण दस्तावेज हो । यस गुरुयोजनाको स्वामित्व, कार्यान्वयन तथा अनुगमनका लागि सम्बन्धित गाउँपालिकाको जिम्मेवारी पनि हो । यसैको आधारमा प्राथमिकताक्रम अनुसार गाउँपालिकामा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी कार्यक्रमहरु तर्जुमा र कार्यान्वयन गरिन्छ । गाउँपालिकाले कम्तिमा एक पटक बार्षिक रुपमा पनि समीक्षा गोष्ठी सञ्चालन गर्नु बाञ्छनीय देखिन्छ जसले गर्दा गुरुयोजनाको प्रचार प्रसार समेत भई यसको प्रभावकारिताको बारेमा सरोकारवालाहरुलाई जानकारी अध्यावधिक हुन जान्छ र गुरुयोजनालाई आधार मानेर सरोकारवाला संघसंस्थाहरुले वार्षिक कार्यक्रम तय गर्न सक्नेछन् । साथै, कार्यक्रम कार्यान्वयनको सिलसिलामा देखिएका कमीकमजोरीहरु सुधार गर्न अवसर समेत प्राप्त हुन्छ ।

खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयन क्रममा स्थानीय तहको क्रियाकलापहरुको माध्यमबाट गरिब, सामाजिक रुपमा पिछडिएका, सीमान्तकृत समुदाय, विद्यालयहरु, समुदायमा आधारित संस्थाहरु जस्तैः बन उपभोक्ता समितिहरु, खानेपानी उपभोक्ता समितिहरु, आमा/महिला समूहहरु, स्थानीय क्लबहरु आदिको परिचालनबाट व्यापक जनचेतना अभिवृद्धि गर्नुपर्छ । समुदायस्तरमा तालिम प्राप्त अगुवाहरुले मौजुदा स्थानीय तहका क्लब र समूहलाई घरधुरी तहमा सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी अभियानमा परिचालन गर्नेछन् ।

साथै, स्थानीय सामाजिक–साँस्कृतिक परिवेश, प्रविधि, कार्यक्रम पद्धति, दीगोपनाको विश्लेषण, खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रवर्द्धनमा महिला सहभागिता, आयआर्जनका गतिविधि, युवा/महिला सहभागिता, बाल मृत्यूदर र पानीजन्य रोगव्याधिको अवस्था, प्रकोप व्यवस्थापन, जलवायु परिवर्तनको प्रभाव, जनसहभागिता र समावेशीकरण, संस्थागत व्यवस्था आदिको सम्बन्धमा मूल्यांकन र प्रभाव अध्ययन गरी पुरस्कार र सम्मान दिने व्यवस्था पनि गर्न सकिन्छ र आमसंचारको माध्यम र सरसफाइ सम्बन्धी उत्कृष्ट लेख/रचनाहरु मार्फत गुरुयोजनाको बजारीकरण र पैरवी गर्न सकिन्छ ।

गुरुयोजनाको तर्जुमा पश्चात कार्यान्वयनको सिलसिलामा आवश्यकता अनुसार केन्द्र, प्रदेश र स्थानीय तहको क्षेत्रगत सरोकारवालाहरुसंग प्रभावकारी समन्वय गरेर समेत यसको व्यापक प्रचार प्रसार, बजारीकरण र पैरवी गर्न सकिन्छ ।

११.२. गुरुयोजनाको कार्यान्वयन

खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता गुरुयोजनालाई कार्यान्वयन गर्ने गराउने प्रमुख जिम्मेवारी गाउँपालिका र गाउँपालिका स्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति (RM-WASH-CC) को हुन्छ । गाउँपालिका स्वयं र गाउँपालिकाभित्र काम गर्ने सबै संघसंस्थाहरुले यही गुरुयोजनाको प्राथमिकिकरण अनुसार कार्यान्वयन गर्नुपर्ने हुन्छ ।

स्थानीय गाउँपालिका क्षेत्रभित्र भएका सम्पुर्ण श्रोत साधनहरुको पहिचान, योजना तर्जुमा एवं श्रोत साधन जुटाइ सोको कार्यान्वयन गर्ने गराउने एक आधिकारिक निकाय सम्वन्धित गाउँपालिका नै हो । यस गुरुयोजनाको आधारमा कार्यक्रम/क्रियाकलापहरुको प्राथमिकीकरण, आर्थिक श्रोतको व्यबस्थापन,

कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याँकन गर्नु समेत गाउँपालिकाको जिम्मेवारी हो । गाउँपालिका आफै समेत गुरुयोजनाको तयारीमा प्रत्यक्ष संलग्न भएको र यसको कार्यान्वयनबाट गाउँपालिका नै लाभान्वित हुने हुँदा यसको अत्यन्त महत्व छ ।

गुरुयोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि गाउँपालिकाले केन्द्र, प्रदेश र स्थानीय तहको सरकारी तथा गैर सरकारी संघ संस्थाहरु लगायत सम्पूर्ण सरोकारवाला निकायहरुसंग प्रभावकारी समन्वय गरी प्राथमिकिकीकरणको आधारमा तर्जुमा गरिएका आयोजनाहरुको सफल कार्यान्वयनको साथै बित्तिय श्रोत व्यवस्थापन र परिचालन सहज बातावरण तयार गर्नु पर्दछ । गुरुयोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन एवं परिचालनको लागि गाउँपालिका एबं स्थानीय राजनैतिक दलहरुको समेत सहयोगमा श्रोत साधन जुटाउनको लागि हरेक तहमा पैरवी र प्रचार प्रसार गर्नु पर्ने हुन्छ ।

११.३. गुरुयोजनाको अनुगमन

खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता गुरुयोजनाको तयारी पञ्चवर्षिय योजनाको रुपमा निर्माण गरी उक्त योजनाहरुलाई संकटासन्नता र कठिनताको बिश्लेषणको आधारमा प्राथमिकिकरण गरेर प्रत्येक बर्षको योजनाहरुलाई क्रमशः कार्यान्वयन गर्दै जाने गरिन्छ । गाउँपालिका र खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिले योजनाहरु प्राथमिकिकरण अनुसार कार्यान्वयन भए नभएको बेला बेलामा अनुगमन गर्न पर्ने हुन्छ ।

यस अनुगमन प्रक्रियामा योजनाहरुको प्राथमिकताक्रमको अनुसरण भए नभएको, खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति तथा स्थानिय राजनैतिक दलहरुको सक्रियता एबं प्रतिबद्धताको सुनिश्चिता बेला-बेलामा गरिनु पर्दछ । गुरुयोजना तयार भएपछि समय समयमा गाउँपालिका स्तरमा गुरुयोजनाको बारेमा समीक्षा गरी सो गुरुयोजनामा तर्जुमा गरिएका क्रियाकलापहरुको कार्यान्वययनको अवस्थाको अनुगमन गरी जानकारी लिने प्रणालीको विकास गर्नु पर्दछ । वर्षभरि गाउँपालिकामा गुरुयोजनाको कार्यान्वयनको सन्दर्भमा भए गरेका अनुगमनको आधारमा तयार पारिएको प्रतिवेदनलाई गाउँ परिषदमा समेत प्रस्तुत गरी समीक्षा गर्नु पर्दछ । यस प्रकारको अभ्यास र प्रणालीले खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता गुरुयोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन भए नभएको सन्दर्भमा समीक्षा हुनुको साथै भावी कार्यदिशाको लागि मार्ग निर्देश गर्दछ । अनुगमन र समीक्षाबाट कार्यक्रम कार्यान्वयनको सिलसिलामा देखिएका कमी कमजोरीहरु पनि सच्याउने अवसर समेत प्राप्त हुन्छ ।

११.४. गुरुयोजनाको समीक्षा र अद्यावधिक

गाउँपालिकामा बिद्यमान संकटासन्नता र कठिनताको बिश्लेषणको आधारमा खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता गुरुयोजनामा योजनाहरुको प्राथमिकिकरण गरिन्छ । गुरुयोजनाको पहिलो वर्षमा सञ्चालन हुन सक्ने र गर्न सम्भव भएका योजनाहरुलाई सोही अनुसार कार्ययोजना बनाई र अन्य योजनाहरुलाई पञ्चवर्षिय कार्ययोजना बनाई प्राथमिकिकरण गरी गुरुयोजना तयार गरिएको हुन्छ । यसको आधारमा कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गर्दै जाँदा समय सापेक्ष गुरुयोजना कार्यान्वयन स्थितिको समीक्षा गरी अद्यावधिक गर्नु पर्ने जरुरी हुन्छ । यस गुरुयोजना आधारभूत तथ्याँक र एकिकृत जलश्रोत विकासको आवधिक (पञ्च बर्षिय) प्राथमिकृत योजना तर्जुमाको दस्तावेज भएको हुनाले आवश्यकता अनुसार आवधिक रुपमा अद्यावधिक गर्नु उपयुक्त हुन्छ । यसको अद्यावधिकबाट गाउँपालिकालाई खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी कार्यक्रमको लागि चाहिने बित्तिय श्रोतको अनुमान र तर्जुमा गर्न सहज हुन्छ । गाउँपालिकाले योजनाहरुको कार्यान्वयनको अवस्था समीक्षा गर्दै पाँच वर्षपछि पुनः गुरुयोजनालाई अध्यावधिक गर्नु पर्दछ । यसको लागि सरोकारवाला निकायहरुबाट पनि आवश्यक सरसल्लाह र मार्ग निर्देशन प्राप्त गर्नु बाञ्छनीय नै हुन्छ ।

१२. चुनौती र अवसर

गाउँपालिकाको खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता गुरुयोजनाको तयारी र यसले निर्दिष्ट गरेका लक्ष्यहरु प्राप्तिका लागि आवश्यक आर्थिक तथा मानबीय श्रोतहरुको परिचालन मार्फत कार्यान्वयनको सिलसिलामा बिभिन्न खालका चुनौतीहरुको साथै अवसरहरु पनि यस गाउँपालिकामा बिद्यमान रहेका छन् । नौकुण्ड गाउँपालिकाको सन्दर्भमा ती चुनौतीहरु र अवसरहरुलाई तपसिल बमोजिम लिपिबद्ध गर्न सकिन्छ :

१२.१ चुनौतीहरु

- अधिकांश खानेपानी उपभोक्ता समितिहरु निस्क्रिय र उदासिन हुनु, उपभोक्ता समितिहरुको संस्थागत बिकास र व्यबस्थापकीय दक्षता/सीप बिकासको लागि क्षमता अभिबृद्धि कार्यक्रमको कमी हुनु ।
- गाउँपालिकामा बिद्यमान खानेपानी आयोजनाहरु अधिकांश मर्मत सम्भारको अभाबमा सुचारु रुपमा सञ्चालन नहुनु, मर्मत संभार कोषको यथोचित व्यवस्था नहुनु, दक्ष मर्मत सम्भार कार्यकर्ताको अभाव, पानी महशुल संकलन लगायत अन्य आर्थिक लेखापालन र व्यबस्थापनको अभाव हुनु ।
- भूकम्प तथा जलवायु परिवर्तनका कारण खानेपानी आयोजनाहरुको मूहानहरुमा पानीको मात्रामा कमी हुनु, कतिपय स्थानहरुमा खानेपानी मुलको विवाद कायम रहेको अवस्था ।
- गरिब, पिछडिएका बर्ग, संकटासन्न र जोखिमयुक्त समुदायको खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छताको मूल प्रवाहबाट बाहिर परेको कारण समता, स्वामित्व र सहभागितामा कठिनाई ।
- भूकम्पको कारण अधिकांश चर्पी समेत क्षति भएको, भूकम्प पछिको आवास निर्माणमा भएको ढिलाइले पक्की शौचालय निर्माणमा कम प्राथमिकता हुनु, चर्पी निर्माणमा बाह्य सहयोगको अपेक्षा, सार्वजनिक स्थलमा चर्पीको अभाव ।
- बढ्दो शहरीकरणसंगै शहर उन्मुख क्षेत्रहरुमा ठोस तथा लेदोजन्य फोहोरको संकलन र बिसर्जन लगायत फोहोर व्यवस्थापनको लागि गाउँपालिकास्तरमा उपयुक्त डम्पिङ्ग साइटको अभाव, साथै उचित ढल व्यवस्थापनको अभाब ।
- गाउँपालिकाको बिकट स्थानहरुमा जनचेतनाको अभावमा सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी आनीबानीमा अझै यथोचित सुधारको कमी हुनु ।
- खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिहरु आवश्यक रुपमा सक्रियताको अभाव ।
- खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छताको क्षेत्रमा लगानी र कार्यक्रम सञ्चालन पद्धतिमा सरोकारवालाहरुको बीचमा एकरुपता र समन्वयको अभाव ।
- खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता कार्यक्रमको लागि यथेष्ट मात्रामा गाउँपालिकासंग बजेटको साथै दक्ष जनशक्तिहरुको अभाव हुनु ।
- अनुगमन प्रणालीको संस्थागत संयन्त्रको अभाव ।

१२.२ अवसरहरु

- संघीय संरचना अनुरुप स्थानीय तहको निर्वाचन मार्फत जनप्रतिनिधिहरु निर्वाचित भई स्थानीय सरकारको गठन हुनु, निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरु बिकास निर्माण तथा समुदायको दैनिक आवश्यकता लगायत खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छताको कार्यक्रमप्रति प्राथमिकता सहित सकारात्मक हुनु ।

- खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी गतिविधिलाई गाउँपालिकास्तरमा प्राविधिक शाखा अन्तर्गत समायोजन गरी संस्थागत प्रणालीको व्यवस्थापनको शुरुवात । गाउँपालिका स्तरवाट खानेपानी सुविधाको विस्तार र मर्मतको गतिविधि क्रमशः सञ्चालनमा रहेको ।
- गाउँपालिका खुला दिसामुक्त घोषणा भई सकेको अवस्था, स्वच्छ खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी आनीबानीहरुको महत्व र आवश्यकताप्रति समुदायहरुको जनचेतनामा अभिबृद्धि हुनु र आनीबानीहरुमा सकारात्मक परिवर्तन हुनु ।
- खानेपानी आयोजनाहरुको दीगोपनामा उपभोक्ता समितिहरु तथा समुदायहरुको सचेतना अभिबृद्धि हुँदै पूनः खानेपानी आयोजनाहरुको सुचारु रुपमा सञ्चालन गर्न सक्रिय हुने अवस्था ।
- खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिहरु गाउँपालिकाको पूनःसंरचना अनुसार वडास्तरमा र गाउँपालिकास्तरमा पूनर्गठन भई सक्रिय हुनु ।
- गाउँपालिका र खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिको नेतृत्वमा सम्पूर्ण सरोकारवालाहरु उचित संयन्त्र र समन्वयका साथ लगानी र कार्यक्रम सञ्चालनमा एकरुपता सहित सहकार्य गर्ने अवस्था ।
- निर्वाचित सम्पूर्ण जनप्रतिनिधिहरु लगायत सिंगो गाउँपालिका नै खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता गुरुयोजनाप्रति सकारात्मक हुनु र यसको सफल कार्यान्वयन गरी निर्दिष्ट गरेका लक्ष्यहरु हासिल गर्न प्रतिबद्ध हुनु ।
- प्रदेश सरकार सहित सिंगो गाउँपालिका खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता कार्यक्रमलाई प्राथमिकताका साथ आवश्यक बजेटको व्यवस्था गर्न सकारात्मक ।
- गाउँपालिकामा स्थानीय श्रोत साधनको प्रचुरता र आम सञ्चारको माध्यमको सहज पहुँच र सक्रियता ।

१३. निश्कर्ष र आगामी कदम

नौकुण्ड गाउँपालिकाको लागि तयार गरिएको यस गाउँपालिका स्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता गुरुयोजना निर्दिष्ट गरिएका लक्ष्यहरु प्राप्तिका लागि एक साधन मात्रै हो । यस गुरुयोजनाले नेपाल सरकार, क्षेत्रगत विकास योजना र दिगो विकास लक्ष्यमा आधारित भई निर्धारित समय सीमाभित्र यस गाउँपालिकाको सम्पूर्ण जनताहरुमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता क्षेत्रको पहुँच र बिस्तारमा टेवा पुग्न सहयोगी हुनेछ । यसको लागि तपसिलमा उल्लेखित क्रियाकलापहरुमा थप ध्यान दिन आवश्यक देखिन्छ :

- खानेपानी उपभोक्ता समितिको संस्थागत विकास अन्तर्गत आवश्यकता अनुसार खानेपानी उपभोक्ता समितिको पूनर्गठन, नियमानुसार दर्ता, नियमित नबिकरण, छुट्टै खाताको व्यवस्था, हिसाव कितावको लेखा व्यवस्थापन, नियमित लेखापरिक्षण, नियमित बैठक, कार्यालय व्यवस्थापन आदिमा बिशेष प्राथमिकता दिईनेछ ।
- बिद्यमान खानेपानी योजनाहरुको दीगोपनाको लागि स्थानीय आवश्यकता अनुसार बिशेष व्यवस्था गरिनेछ । पानी महशुल संकलन लगायत मर्मत सम्भार कोषको व्यवस्थापन, मर्मत सम्भार कार्यकर्ताको नियुक्ती, तालिम र पारिश्रमिकको व्यवस्था, मर्मत संभारको लागि यथेष्ट जगेडा औजार र फिटिङ्गसको व्यवस्था गरिनेछ ।
- आर्थिक तथा प्रशासनिक लगायत सम्पूर्ण बिषय र निर्णय प्रक्रियाहरुमा अधिकतम पारदर्शिता र लैंगिक र समाबेशिताको आधारमा सबै सरोकारवालाहरुको सक्रिय सहभागिताको सुनिश्चितता गरिनेछ ।
- जलवायु परिवर्तनका असरहरुलाई न्यूनीकरण गर्न र सामान्य अवस्थामै पनि थोरै पानी भए पुग्ने खालका प्रविधिहरुको तथा स्थानीय रुपमा सुहाउँदा कम लागतका उपयुक्त प्रविधिगत विकल्पहरु अपनाउन समेत जोड दिइनेछ ।
- सबै घरधुरी, संस्थागत निकाय, सार्वजनिक स्थानहरुमा आवश्यकता र प्राथमिकता अनुसार नयाँ खानेपानी आयोजना निर्माण तथा मर्मत सम्भार तथा पूर्नस्थापना/पूनर्निर्माण मार्फत आधारभूत स्तरको स्वच्छ खानेपानीको सेवाको पहुँच सुनिश्चित गरिनेछ ।
- खानेपानी आयोजनाको दीगोपना तथा पानीको स्वच्छता र गुणस्तरको सुनिश्चितताको लागि गाउँपालिकामा निर्मित सम्पूर्ण खानेपानी आयोजनाहरुमा पानी सुरक्षा योजना वनाई क्रमशः लागू गरिनेछ ।
- सामाजिक समाबेशीकरणको सुनिश्चितताको लागि खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी सबै कार्यक्रम र क्रियाकलापहरुमा अवसरबाट बञ्चित समूह–भूमिहीन, बिपन्न, सुकुम्वासी तथा दुर्गम भौगोलिक क्षेत्रमा रहेका उपभोक्ताहरुलाई बिशेष प्राथमिकता दिईनेछ ।
- खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी सबै कार्यक्रम र क्रियाकलापहरुमा लैङ्गिक संवेदनशिलतालाई आत्मसाथ गरिनेछ । महिला सहभागितालाई कार्यक्रम संचालनको शुरुदेखि सम्पूर्ण चरणहरुमा सुनिश्चित गरिनेछ । खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी सबै कार्यक्रमको लागि समितिहरुमा मुख्य पदसहित (सम्भव भएसम्म कोषाध्यक्ष) महिलाहरुको कम्तिमा ३३ प्रतिशत सहभागितालाई सुनिश्चित गरिनेछ ।
- खानेपानी तथा सरसफाइका संरचनाहरु निर्माण गर्दा बाल, लैंगिक, अपाङ्गता र वृद्ध-मैत्री संरचनाहरुको निर्माणमा बिशेष जोड दिइनेछ ।

- सबै संस्थागत निकाय र आवश्यकता अनुसार सार्वजनिक स्थानमा लैंगिक र अपांगमैत्री चर्पीहरुको निर्माण गरी सबैको पहुँच र साबुन पानी सहितको प्रयोगको सुनिश्चितता गरिनेछ ।
- महिलाहरुको महिनावारीलाई प्राकृतिक प्रकृयाका रुपमा लिंदै घरायसी, विद्यालय तथा संस्थागत निकायमा महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापनका लागि स्यानीटरी प्याड वा अन्य सामग्रीहरुको सफाइ एवं सुरक्षित विर्सजन सम्बन्धी ज्ञानको प्रचार प्रसार गरिनेछ । समुदाय, विद्यालय, संस्थागत निकाय तथा सार्वजनिक चर्पीहरुमा स्यानीटरी प्याड वा अन्य सामग्रीहरुको सफाइ एवं विसर्जन गर्ने उचित व्यवस्था समेत गरिनेछ ।
- सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रवर्द्धन सम्बन्धी बानी व्यवहारमा परिवर्तन ल्याउन विद्यालय सरसफाइ कार्यक्रम, विद्यालयको अगुवाइमा पूर्ण सरसफाइ कार्यक्रम, समुदायको अगुवाइमा पूर्ण सरसफाइ, समुदायको अगुवाईमा वानी व्यहोरा परिवर्तन अभियानलाई निरन्तरता दिईनेछ ।
- घरायसी तहमा खाना प्रयोग सम्बन्धी सुरक्षित व्यवहार जस्तैः खाना राम्ररी पकाएर खाने, बासी खाना नखाने, खानुपरेमा आवश्यक तापक्रम तथा शुद्धता कायम गरी खाने, फलफूल तथा काँचै खाने खाद्यान्न राम्ररी धोएर खाने आदि स्वच्छ बानी व्यवहारको प्रबर्द्धन गरिनेछ ।
- समुदाय परिचालन, आम सञ्चार, सूचना, शिक्षा, सञ्चार सामग्रीहरु मार्फत घर, टोल र संस्थाहरुमा खाना खानु अघि, बच्चालाई खाना खुवाउनु भन्दा अघि, दिसा गरेपछि, बच्चाको दिसा धोएपछि, फोहोर तथा विषादी आदि छोए पछि साबुन पानीले हात धुने लगायत थप व्यक्तिगत स्वच्छता प्रवर्द्धन सम्बन्धी ज्ञान, अभ्यासको प्रचार प्रसार र प्रदर्शनी गरिने छ ।
- सुरक्षित खानेपानीको सेवा सुनिश्चित गर्न घरायसी तथा संस्थागत तहमा पानी शुद्धिकरण बिधिहरु (फिल्टर, सोडिस, उमाल्ने, क्लोरिनेशन वा अन्य) को प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
- खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता कार्यक्रमको लागि आवश्यक पर्ने दक्ष जनशक्तिको उत्पादनको लागि बिबिध सीपमुलक तालीमहरु मार्फत गाउँपालिकाभित्रै ब्यवस्थापन गरिनेछ ।
- आपतकालीन खानेपानी तथा सरसफाई कार्यका लागि आपतकालीन खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता कोषको स्थापना गरिनेछ । आपतकालीन अवस्थाका लागि कम्तिमा २५ प्रतिशत घर परिवारका लागि आवश्यक पर्ने सक्ने क्लोरिन, जीवनजल तथा झाडापखाला नियन्त्रणका लागि आवश्यक पर्ने औषधी भण्डारणको ब्यवस्था गरिनेछ । साथै प्रत्येक वडा कार्यालयमा पानी परीक्षण कीटको पनि व्यवस्था गरिनेछ ।

१४. अनुसूची

अनुसूची १. नयाँ निर्माण गर्नुपर्ने खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजनाहरुको सूची

S.N.	Ward No	Name of Proposed Scheme	Type of Proposed Scheme	Name of village	Vulnerability grade	Beneficiary		Name of Proposed Source	Type of Source	Discharge (Lit/Sec)	Tentative Cost	Remarks
						HH	Pop					
1	1	Mahur Muhan	Gravity	Chubar Tole	D	14	80	Mahur Muhan	Spring	0.4	960,000.00	
2	1	Wadhighang	Gravity	Khama Tole	C	20	115	Wadhighang	Spring	3	1,380,000.00	
3	2	Mongang Kuna	Gravity	Alcheco, Thansen and Kesamlalta	D	19	103	Mongang Kuna	Spring	0.4	1,236,000.00	
4	2	Nekan Kuna Muhan	Gravity	Mathillo and Sano Domra	D	12	70	Nekan Kuna Muhan	Spring	0.3	840,000.00	
5	3	Kresyuing	Gravity	Manduchet, jhakri tole, gyaba tole	D	18	135	Kresyuing	Spring	0.2, 0.35, 0.25, 0.5	1,620,000.00	
6	3	Mahabhir/ Lungikhung	Gravity	Lamrang Kholmo Danda, Samjhana Tole	C	20	108	Mahabhir/ Lungikhung	Spring	1	1,296,000.00	
7	3	Dhiahing Khola	Gravity	Thapadada	D	12	70	Dhiahing Khola	Spring	0.3	840,000.00	
8	3	Kalmu Khola Muhan	Gravity	Dalamrang Basti, tarka chok, gyab tole, sarbacho, uppalo tole, tallo pasnyal	B	26	160	Khyangcho, gyab khola, serkawoti, pansyalKalmu Khola Muhan	Spring	0.25, 0.25, 0.2, 0.15	1,920,000.00	
9	4	Tunifed Muhan	Gravity	Panguing Luing	D	20	120	Tunifed Muhan	Spring	0.4	1,440,000.00	

S.N.	Ward No	Name of Proposed Scheme	Type of Proposed Scheme	Name of village	Vulnerability grade	Beneficiary		Name of Proposed Source	Type of Source	Discharge (Lit/Sec)	Tentative Cost	Remarks
						HH	Pop					
10	4	Pololung	Gravity	Dada Tole	D	17	100	Pololung	Spring	4	1,200,000.00	
11	4	Pasingdung Mul	Gravity	Namesaran	D	20	125	Pasingdung Mul	Spring	2	1,500,000.00	
12	4	Wadilung Muhan	Gravity	Wadilung, Siudhang, Namsaran	C	15	85	Wadilung Muhan	Spring	0.25	1,020,000.00	
13	4	Langmar Khanepani	Gravity	Bhangang Dada	C	15	95	Langmar	Stream	2	1,140,000.00	
14	4	Lamachham	Gravity	Okelay Tole	D	15	100	Lamachham	Spring	2	1,200,000.00	
15	4	Pani Ghat	Gravity	Vanjyang Danda	D	14	95	Pani Ghat	Spring	0.3	1,140,000.00	
16	4	Lamrang	Gravity	Lamrang, upalllo tar	D	20	120	Lamrang	Spring	2, 3	1,440,000.00	
17	6	Kata Ghoram	Gravity	Komo Dharghari	D	85	550	Kata Ghoram	Spring	0.3	6,600,000.00	
18	3	Parchang WSS	Gravity	Parchang	D	118	590	Kolelung muhan	Spring		7,080,000.00	Additonal
19	5	Sisneri Bhorle Chautara tole	Gravity	Chautara Tole	D	60	250	Sisneri muhan	Spring		3,000,000.00	" "
20	4	Nemrang Bhanjyang danda WSS	Gravity	Bhanjhang danda Upallotar	D	150	600	Nemrang khola	Spring		7,200,000.00	" "
21	4	Dupcheshwori Patikharka WSS	Gravity	Dupcheswor-Patikharka	D	90	360	Deurafed muhan	Spring		4,320,000.00	" "
						780	**4031**				**48,372,000.00**	

अनुसूची २. विद्यमान खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजनाहरुको सूची

S. N.	Ward No	Name of Scheme	Name of village	Name of source	Type of source	Yield (Lit/ Sec)	Beneficiary		Status	Current Functional Status of scheme			Vulnerability				Tentative cost (In '000)	Financial Support	Remarks
							HH	Pop		Fully functional	Partial functional	Non-functional	A	B	C	D			
1	1	Gyan Tol	ghayang	ghayang	spring	0.3	25	183	—	yes	—	—	—	—	√	—	—	DWSS	
2	1	Samul	dhade kharka	samul muhan	spring	0.5	21	105	—	yes	—	—	—	—	—	√	—	DWSS	
3	1	Thandor	thangdor	woanghal	spring	5	172	833	—	yes	—	—	—	—	—	√	—	DWSS	
4	1	Lanbhu	gorsang	gorsang	spring	0.3	84	430	—	yes	—	—	—	—	—	√	—	DWSS	
5	1	Arukharka	aarukharka	Arukharka	spring	0.5	92	537	—	yes	—	—	—	—	√	—	—	OXFAM	PURNIMA
6	1	Bijuli Jangya	jangya gau	bijuli muhan	spring	0.5	25	139	—	yes	—	—	—	—	—	√	—	NA	
7	1	Bramangha	brangang	brangang	spring	0.3	19	122	—	Yes	—	—	—	√	—	—	—	DWSS	
8	2	Bachha	Meraghan bari	bachha muhan	spring	0.2	22	125	—	Yes	—	—	√	—	—	—	—	VDC	
9	2	Doklang	Doklam	Chongmanzo	spring	2	21	100	—	yes	—	—	—	—	—	√	—	OTHERS	
10	2	Rachang	rachang	rachang	spring	2	10	49	—	yes	—	—	—	—	√	—	—	NA	
11	2	Yubra	Yubra	maiwa muhan 1&2	spring	2	23	123	—	Yes	—	—	√	—	—	—	—	VDC	
12	2	Gungu	saftal muhan	saftal muhan	spring	0.3	21	97	—	Yes	—	—	—	—	—	√	—	DWSS	
13	2	Singtaar	singtaar	singtaar, kingang	spring	0.4	56	238	—	Yes	—	—	—	—	√	—	—	NA	
14	2	Luche Muhan	yarsha	luche	spring	2	18	106	—	Yes	—	—	—	—	—	√	—	VDC	

S. N.	Ward No	Name of Scheme	Name of village	Name of source	Type of source	Yield (Lit/ Sec)	Beneficiary		Status	Current Functional Status of scheme			Vulnerability				Tentative cost (In '000)	Financial Support	Remarks
							HH	Pop		Fully functional	Partial functional	Non-functional	A	B	C	D			
15	2	Bramangha Mathilo tole	champay dhung	champay dhung	spring	0.2	21	109	—	Yes	—	—	—	—	—	√	—	DWSS	
16	2	Sipchong Mungang Paschim Pipra	sipchang mungan muhan	sipchong muhan	spring	0.5	25	123	—	yes	—	—	—	—	—	√	—	DWSS	
17	3	Fengyung	Chilaune Gaun	Fanchyuing Kholcha muhan (A)	spring	0.4	21	87	Recons	—	—	Yes	√	—	—	—	783.00	DWSS	
18	3	Munduchet Muni Muhan Sanga Chaur	Sanga Chaur	Munduchet Muni muhan	spring	0.25	23	89	Rehab	—	Yes		—	—	—	√	534.00	DWSS	
19	3	Kolmu Muhaan Gari Naya Basti	kolmo muhan	Guru khola muhan, kolmo muhan	spring	0.2	22	88	—	Yes	—	—	—	—	√	—	—	DWSS	
20	3	Mathillo Guru Khola Muhan Gari Famchet	mathillo Guru khola	mathillo Guru khola	spring	0.6	20	91	—	Yes	—	—	—	—	√	—	—	DWSS	
21	3	Dhichet	Dhichet khola	Dhichet	spring	0.2	22	93	Rehab	—	yes	—	—	—	—	√	558.00	DWSS	
22	3	Larchyangtar	nagsing muhan	nagsing muhan	spring	0.8	45	203	—	Yes	—	—	—	—	—	√	—	DWSS	
23	3	Chhaap Daada	Parchyang	Gyaba chumi muhan	spring	0.4	36	183	Rehab	—	yes	—	—	√	—	—	1,098.00	DWSS	

S. N.	Ward No	Name of Scheme	Name of village	Name of source	Type of source	Yield (Lit/ Sec)	Beneficiary		Status	Current Functional Status of scheme			Vulnerability				Tentative cost (In '000)	Financial Support	Remarks
							HH	Pop		Fully functional	Partial functional	Non-functional	A	B	C	D			
24	3	Gumchet	Ghumchet	Ghumchet	spring	0.1	13	67	Rehab		Yes	—	—	—	√	—	402.00	VDC	
25	3	Ghyang Kundali	Ghyang Tole	Sikushova muhan	spring	0.4	24	107	Rehab		yes	—	—	√	—	—	642.00	DWSS	
26	3	Parchyang	Parchyang	parchyang muhan	spring	0.5	21	103	—	Yes	—	—	—	—	—	√	—	DWSS	
27	3	Ganatol	Parchyang Gaun	Newang Chume Muhan	spring	0.25	25	97	Major	—	Yes	—	—	—	—	√	116.40	DWSS	
28	3	Samjhana Tole	samjhana tol	samjhana	ground water	0.1	6	44	Rehab	yes	—	—	—	—	√	—	264.00	LOCAL	
29	3	Chilaune Gaau (Gaikharka)	Chilaune Gaun	Gaikharka muhan	spring	0.25	12	53	Recons		—	Yes	—	—	—	√	477.00	OXFAM	PURNIMA
30	3	Bahuntole (Alaingji Ghari)	alaichi ghari	alaichi ghari	spring	0.2	10	60	—	yes	—	—	—	—	—	√		LOCAL	
31	3	Simwali	simwali	wamrang	spring	1	62	289		Yes			—	—	√	—		NA	
32	3	bawara muhan	bawara muhan	bawara muhan	spring	0.35	28	128	—	yes	—	—	—	—	√	—	—	DWSS	
33	4	गौरीशंकर प्रा.वि. खापा आयोजना	Taar tole	gaurisankar	spring	0.1	15	80	—	Yes	—	—	—	√	—	—	—	OTHERS	
34	4	लोडाइखुङ	Puchar tole	Loiankhung, pankyu darbar	spring	0.20, 1.10, 0.30	18	98	Rehab	—	yes	—	—	—	√	—	588.00	DWSS	

S. N.	Ward No	Name of Scheme	Name of village	Name of source	Type of source	Yield (Lit/ Sec)	Beneficiary		Status	Current Functional Status of scheme			Vulnerability				Tentative cost (In ‘000)	Financial Support	Remarks
							HH	Pop		Fully functional	Partial functional	Non-functional	A	B	C	D			
35	4	नेम्राङखोला वृहत खापा आयोजना	nembrang	nemrang khola	spring	1	20	98	—	Yes	—	—	—	—	—	√	—	OTHERS	
36	4	माल्लो पन्छ्याल खापा आयोजना	Upallotar Gaun	Mathillo Panchyal muhan	spring	0.13	13	63	Rehab	—	yes	—	—	—	√	—	378.00	DWSS	
37	4	पुछारटोल खानेपानी आयोजना	Mancha	Manche muhan	spring	0.25	42	196	Rehab	—	yes	—	—	—	—	√	1,176.00	DWSS	
38	4	सेर्पावती खापा	sherpaoti	sherpaoti	spring	0.2	17	78	—	yes	—	—	—	—	—	√	—	DWSS	
39	4	छ्युमी हुरुङ हुरुङ खापा आयोजना	Hurung Hurung	chumi hurung Hurung	spring	0.2	15	69	Rehab		yes	—	—	—	—	√	414.00	DWSS	
40	4	मोठेम्राङ खापा	mothemrarng	mothemrang	spring	0.1	26	123	Major	yes	—	—	—	—	√	—	147.60	DWSS	
41	4	सिम्ले मुहान खापा	Samjana Tole	simle mul	spring	0.3	14	66	Rehab		yes	—	—	—	—	√	396.00	DWSS	
42	4	पक्युङ खोला खापा	pawueng khola	paqueng khola	spring	0.1	23	163	Major	yes	—	—	—	—	—	√	195.60	DWSS	
43	4	ढुंगेधारा खापा	dhungadhara	dhungadhara	stream	0.2	25	103	—	yes	—	—	—	—	—	√	—	VDC	
44	4	डाँडाटोल खापा	chunan Tol	Chunan Tol	ground water	0.1	9	46	Rehab	—	yes	—	—	—	√	—	—	LOCAL	
45	4	गाङटोल खापा	rukumbrang mul	rukumbrang mul	spring	0.2	22	99	—	Yes	—	—	—	—	—	√	—	DWSS	
46	4	सिमधरा खापा	Simdhara Dadatol	Simdhara Dadatol	ground water	0.1	10	48	—	yes	—	—	—	—	—	√	—	LOCAL	

S. N.	Ward No	Name of Scheme	Name of village	Name of source	Type of source	Yield (Lit/ Sec)	Beneficiary		Status	Current Functional Status of scheme			Vulnerability				Tentative cost (In '000)	Financial Support	Remarks
							HH	Pop		Fully functi onal	Partial functio nal	Non-functi onal	A	B	C	D			
47	4	छाङा खापा	archet	Chaga (archet) muhan	spring	0.3	11	45	—	Yes	—	—	—	√	—	—	—	LOCAL	
48	4	पक्युङ दनुस्वरा खापा	danushwora	paqung danushwo ra	stream	0.3	26	109	Rehab	—	yes	—	—	—	√	—	654.00	OXFAM	PURNIMA
49	4	सिमलगैरी खापा	Dandatole	Thulo Pangre muhan	stream	0.2	14	69	Rehab	yes	—	—	—	—	—	√	414.00	DWSS	
50	4	माल्लो रुकुम्राङ मुहान खापा	nirkuvume tole	mallo rukumra ng	spring	0.25	25	117	—	yes	—	—	—	—	—	√	—	DWSS	
51	4	अम्बुखोला मुहान डाँडाटोल	ambhu kholcho ari pakha	ambhu kholcho	spring	0.1	14	43	—	Yes	—	—	—	√	—	—	—	LOCAL	
52	4	लामाछम बाघखोर	lamacham	lamacham	spring	0.1	16	84	—	yes	—	—	—	—	√	—	—	LOCAL	
53	4	पक्युङ देउराली खापा	Deurali Danda	Pakyung Deurali kholcha	stream	0.15	16	75	Recons	—	—	Yes	—	—	—	√	675.00	OXFAM	PURNIMA
54	4	गोरम पुच्छर खापा बजार क्षेत्र	Goram Puchhar	Goram puchhar	spring	0.1	25	265	—	yes	—	—	—	√	—	—	—	VDC	
55	4	घोरम खापा	ghoram	ghoram khola	spring	0.3	43	239	—	yes	—	—	—	—	√	—	—	DWSS	
56	5	Chiti Aapchaur	aapchor	chitti khola	spring	4	33	188	—	yes	—	—	—	—	√	—	—	NA	

S. N.	Ward No	Name of Scheme	Name of village	Name of source	Type of source	Yield (Lit/ Sec)	Beneficiary		Status	Current Functional Status of scheme			Vulnerability				Tentative cost (In '000)	Financial Support	Remarks
							HH	Pop		Fully functional	Partial functional	Non-functional	A	B	C	D			
57	5	Chiti Koldaada	koldada	chitti khola	spring	1.5	26	193	—	Yes	—	—	—	—	—	√	—	DWSS	
58	5	Temang Bhorle	tallo saura	temrang	spring	1.5	27	114	—	Yes	—	—	—	√	—	—	—	OTHERS	
59	5	Nyureghari Bhorle	bhorle buspark	simkhet	spring	1.5	54	306	—	Yes	—	—	—	—	√	—	—	DWSS	
60	5	Galang Ghyumichiti	chiti	ghangch umi	spring	2	27	129	—	Yes	—	—	—	—	—	√	—	OTHERS	
61	5	Thulokhola Chiti	Chiti	kalo dhunga	spring	0.2	37	167	—	yes	—	—	—	—	√	—	—	VDC	
62	5	Thulo Khola Badahare	badahare	jungale khola	spring	2.5	7	32	—	Yes	—	—	—	—	—	√	—	VDC	
63	5	Chitikhola Ukhledada	ukhledada	chitti khola	spring	0.5	16	72	—	Yes	—	—	—	—	√	—	—	NA	
64	5	Rinjong Battang	jyanglang	chankhan	spring	2	27	146	—	Yes	—	—	—	√	—	—	—	VDC	
65	5	Thulokhola Khalchet	Khalchet	malbhati sing	spring	3	49	230	—	yes	—	—	—	—	—	√	—	OXFAM	PURNIMA
66	5	Thulokhola Ghalegaau	ghalegaun	mathillo sim	spring	0.5	11	60	—	yes	—	—	—	—	√	—	—	NA	
67	5	Bettang Majepakha	manepakha	manepak jha mul	spring	1	7	50	—	Yes	—	—	—	—	—	√	—	NA	
68	5	Khalchet Bhorle	bhorle	kalo dhunga	spring	4	86	498	—	yes	—	—	—	—	—	√	—	OTHERS	

S. N.	Ward No	Name of Scheme	Name of village	Name of source	Type of source	Yield (Lit/ Sec)	Beneficiary		Status	Current Functional Status of scheme			Vulnerability				Tentative cost (In '000)	Financial Support	Remarks
							HH	Pop		Fully functional	Partial functional	Non-functional	A	B	C	D			
69	5	Karang	karange	Karange mul	spring	0.2	7	30	—	Yes	—	—	—	—	√	—	—	LOCAL	
70	5	Sisneri Mukhetol	mukhiyatole bhorle	sisner	spring	0.5	43	334	—	yes	—	—	—	—	—	√	—	OTHERS	
71	5	Maskhoriya Dhungamathi Ghalegaun	ghale gaun	sghunga mati	spring	1	17	93	—	yes	—	—	—	—	—	√	—	OTHERS	
72	6	Katomang	ghormu	kato brang ko mul	spring fed stream	5	31	144	—	Yes	—	—	—	√	—	—	—	DWSS	
73	6	Maitepa	dharghari	maitepa muhan	spring	2	6	33	—	Yes	—	—	—	—	—	√	—	DWSS	
74	6	Kesidchet	darghari	keshingchet muhan	spring	0.5	29	126	—	yes	—	—	—	—	—	√	—	NA	
75	6	Makhyang	Sabik bhorle-2	makhyang	spring	0.3	35	167	—	yes	—	—	—	—	√	—	—	NA	
76	6	Polo Kharka	sarsui	polo kharka	spring	3	48	239	—	yes	—	—	—	—	√	—	—	DWSS	
77	6	Hile	hile	hile taar muhan	spring	1	20	99	—	Yes	—	—	—	—	—	√	—	DWSS	
78	6	Ekpakhe Basbhanjyang	sanga chaur	ekpakhe muhan	stream	2	24	123	—	Yes	—	—	—	—	√	—	—	DWSS	
79	6	Galyang Chhyumi	sarsui	galyang chumi	spring	0.2	11	59	—	yes	—	—	—	—	—	√	—	DWSS	

S. N.	Ward No	Name of Scheme	Name of village	Name of source	Type of source	Yield (Lit/ Sec)	Beneficiary		Status	Current Functional Status of scheme			Vulnerability				Tentative cost (In '000)	Financial Support	Remarks
							HH	Pop		Fully functional	Partial functional	Non-functional	A	B	C	D			
				muhan															
80	6	Galyang Chhyumi	kolwachap dangachet	galyang chumi muhan	spring	0.2	70	343	—	Yes	—	—	—	—	√	—	—	DWSS	
81	6	Kuna Tole	kuna bari	kuma bari	spring	0.2	20	100	—	yes	—	—	—	—	—	√	—	DWSS	
82	6	Choumrang	chourang	chaurang	spring	0.3	22	126	—	Yes	—	—	—	—	—	√	—	DWSS	
83	6	Rinjong	rinjing muhan	rinjing muhan	spring	0.2	12	73	—	yes	—	—	—	—	√	—	—	DWSS	
84	6	Simpung	lokil	sipung muhan	spring fed spring	2	32	160	—	Yes	—	—	—	—	√	—	—	DWSS	
85	6	Plenden	tarchet	plenden muhan	spring fed spring	5	22	115	—	Yes	—	—	—	√	—	—	—	DWSS	
86	6	Mangsyawa	kapthali tar	manshe wa khola	spring	4	19	100	—	yes	—	—	—	—	—	√	—	NA	
87	6	Balusaura	kuna bari	ballu sara, kuna bari	spring	0.3	31	173	—	Yes	—	—	—	—	√	—	—	DWSS	
88	6	Jane Dhunga	lokil	jaredhung	spring fed spring	2	27	131	—	Yes	—	—	—	—	—	√	—	NA	
89	6	Ghatte Khola	chang chang khola	ghatya khola	spring	0.3	13	71	—	yes	—	—	—	—	—	√	—	DWSS	